

ใบรับรองปัญหาพิเศษปริญญาตรี

ภาควิชาพืชสวน

เรื่อง

การศึกษาสวนไทยในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา

และสมัยรัตนโกสินทร์

The Study of Thai Garden in Sukhothai Ayutthaya

and Rattanakosin Period

โดย

นางสาวดาวิชัย ยิ่งสง่างาม

ได้รับการพิจารณาเห็นชอบจาก

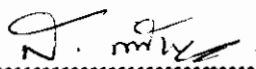

(ดร.ศราวุธ ผลโพธิ์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

วันที่ ๒๐ เดือน ๗ พ.ศ. ๒๕๕๐

ภาควิชารับรองแล้ว

(รศ.ดร.สมชาย กล้าหาญ)

หัวหน้าภาควิชาพืชสวน

วันที่ ๒๖ เดือน ๗ พ.ศ. ๖๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การศึกษาสวนไทยในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา
และสมัยรัตนโกสินทร์

The Study of Thai Garden in Sukhothai Aythaya
and Rattanagosin Period

โดย

นางสาวดวงวิทย์ ยิ่งสง่างาม

เสนอ

ภาควิชาพืชสวน คณะเทคโนโลยีการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 73534
วัน,เดือน,ปี..... 20 ก.ค. 2550

b. 117๑453x
i.

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (พืชสวน)

พุทธศักราช 2549

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ชื่อเรื่อง : การศึกษาสวนไทยในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์
- โดย : นางสาวลดาวัลย์ ยิ่งสง่างาม
- สาขาวิชา : พืชสวน
- ภาควิชา : พืชสวน
- คณะ : เทคโนโลยีการเกษตร
- อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.ศราวุทธิ์ ผลโพธิ์

บทคัดย่อ

การเปรียบเทียบของสวนไทยในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสวน ผลการศึกษาพบว่าสวนในสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นทั้งภายในพระราชวังและบ้านเรือนเป็นสวนผลไม้ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสวนในสมัยพระนารายณ์ฯ ขึ้นภายในพระราชวัง หลังจากนั้นสวนไม่มีการเปลี่ยนแปลง พอมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1-3 สวนมีการเปลี่ยนแปลงจากการได้รับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมจากจีน และสมัยรัชกาลที่ 9 รูปแบบของสวนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากที่สุด ทั้งในพระราชวังและบ้านเรือน ด้วยเหตุที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและอิทธิพลจากการต่างประเทศ ส่งผลให้สวนมีขนาดเล็กลง มีการประยุกต์และคิดแปลงรูปแบบของสวนแบบต่างๆ มาใช้ เช่น สวนแบบยุโรป สวนธรรมชาติแบบอเมริกา สวนญี่ปุ่นและสวนบาหลี่ เป็นต้น

Title : The Study of Thai Garden in Sukhothai Ayutthaya and Rattanagosin period

By : Miss Ladawan Yingsangangam

Major : Horticulture

Department : Horticulture

Faculty : Agricultural Technology

Advisor : Dr. Sarayut phonpho

Abstract

The study compare Thai garden, from Sukhothai Ayutthaya and Rattanagosin period about history and development of Thai garden. The result of this study shows that Thai garden in Sukhothai and early Ayutthaya period was orchard in the palace and house of people. The garden style in the palace was changed by the King Narie period. The garden style was changed again in the King Rama I-III period because the influenced of China culture. In the King Rama IX period, the garden style was the most change in the palace and the area of people's house. The changing was influenced from cultural changing of foreign culture. The garden style are expose small area and modify the foreign style such as European style, the natural style of American, Japanese style and Balinese style.etc.

คำนิยม

ปัญหาพิเศษ เรื่องการศึกษาสวนไทยในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก ดร.ศรายุทธ ผลโพธิ์ กรุณาและให้โอกาสและคำปรึกษาด้านต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นค้นคว้าข้อมูล จนถึงการแก้ไขปัญหาค้างๆ ในหนังสือฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา ที่อบรมเลี้ยงดูและเป็นกำลังใจ ขอบคุณพี่ๆ และเพื่อนๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือและเป็นกำลังใจตลอดมาจนทำให้ปัญหาพิเศษฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ลดาวัลย์ ยิ่งสว่างงาม

เมษายน 2550

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	I
Abstract	II
คำนิยม	III
สารบัญ	IV
สารบัญตาราง	V
สารบัญภาพ	VI
คำนำ	I
วัตถุประสงค์	2
วิธีการศึกษา	3
ตรวจเอกสาร	4
ผลการศึกษา	7
สวนสมัชกรุงสุโขทัย	7
สวนสมัชกรุงศรีอยุธยาอยุธยา	11
สวนสมัชกรุงรัตนโกสินทร์	32
วิจารณ์	52
สรุป	55
เอกสารอ้างอิง	56

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงสุโขทัย	7
ตารางที่ 2 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา	11
ตารางที่ 3 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์	32
ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะของสวนไทยในช่วงสมัยต่างๆ	53

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 วัดป่ามะม่วง	9
ภาพที่ 2 ทางเดินสู่สะพานหิน	10
ภาพที่ 3 พระอัฐฐารสบนวัดสะพานหินในหลักศิลาจารึก	10
ภาพที่ 4 บึงพระราม	14
ภาพที่ 5 ท่อประปาดินเผา	20
ภาพที่ 6 ห้วยซับเหล็ก	20
ภาพที่ 7 สวนขวา	34
ภาพที่ 8 กลุ่มสถาปัตยกรรมแบบจีนแห่งนี้อยู่ในสวนขวา	34
ภาพที่ 9 ไม้ตัด	37
ภาพที่ 10 วัดพระแก้ว	38
ภาพที่ 11 บ้านเรือนไทย	40
ภาพที่ 12 สวนกลางขานของบ้านเรือนไทย	40
ภาพที่ 13 สวนกลางขานบ้านเชื่อมต่อถึงข้างล่าง	41
ภาพที่ 14 ไม้ตัดและอ่างบัว	41
ภาพที่ 15 สวนกระถางของบ้านเรือนไทย	42
ภาพที่ 16 บริเวณรอบบ้านเรือนไทย	42
ภาพที่ 17 เรือนทับขวัญ	45
ภาพที่ 18 พระราชวังไกลกังวล	46
ภาพที่ 19 พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ จัดสวนแบบรวมพันธุ์ไม้	47
ภาพที่ 20 ภูมิทัศน์พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์	49
ภาพที่ 21 เกาะกลางพระราชวังบางปะอิน	49

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คำนำ

นับแต่สมัยโบราณกาลสิ่งที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ได้ เช่น ภาพเขียน บนฝาผนังถ้ำ ผนังสุสาน จะมีภาพเขียนเกี่ยวกับสัตว์ต่างๆ เช่น แมว เหี้ยว ภาพดอกไม้ เช่น ดอกบัว ภาพเครื่องเคลือบดินเผา แม้กระทั่งภาพลวดลายบนพรหมที่ใช้ประดับผนัง จะประกอบไปด้วยลวดลายเกี่ยวกับดอกไม้ ใบไม้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นได้ว่ามนุษย์และธรรมชาติ มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมาช้านานแล้ว และหากจะย้อนกลับไปสืบสาวค้นหาประวัติการจัดสวน ก็คงจะกล่าวได้ว่า การจัดสวนเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยที่มนุษย์ยังร่อนเร่ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการเริ่มปลูกพืชพรรณที่เป็นอาหาร เมื่อมีที่อยู่อาหารพอเพียงก็เริ่มมีการจัดแต่งบริเวณปลูกพืชให้เกิดทั้งประโยชน์ในการดำรงชีวิตและความสวยงาม

สวนของชนชาติต่างๆ คือ สวนญี่ปุ่น สวนจีน สวนบาหลี สวนสเปน และสวนฝรั่งเศสย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ซึ่งแต่ละประเทศมีความเชื่อ ศาสนา สังคม ภูมิประเทศและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การจัดสวนจึงมีลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ (ใจแสง, 2538) ประเทศไทยมีการจัดสวนตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จึงทำให้สวนไทยไม่เป็นที่นิยมในการจัดสวน

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ต้องศึกษาลักษณะของสวนไทยในสมัยต่างๆ จนถึงปัจจุบัน และชี้ให้เห็นถึงความชื่นชอบของสมัยต่างๆ จนถึงปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาในด้านต่างๆ ของสวนไทยว่ามีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในแต่ละช่วงสมัยนั้นๆ ที่เกิดขึ้นในสวนไทย
2. เพื่อศึกษาสวนไทยตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มใดที่ใช้สวนและใช้ในกิจกรรมใด
3. เปรียบเทียบลักษณะของสวนไทยในช่วงสมัยต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ

1. การรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมทั้งหมดมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีวิเคราะห์และแสดงผล การศึกษาแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตรวจเอกสาร

นิยามของคำว่า “สวน”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “สวน” ว่า “บริเวณที่ปลูกต้นไม้เป็นจำนวนมาก เช่น สวนทุเรียน สวนยาง สวนกุหลาบ สวนผัก สวนญี่ปุ่น สวนป่า สวนครัว สวนสมุนไพร โดยปริยาย”

พจนานุกรมไทย ฉบับของนายมานิต มานิตเจริญ ได้ให้ความหมายว่า “แหล่งที่ปลูกไม้ใบไม้ดอก หรือไม้ผล เรียกชื่อตามพืชนั้นๆ เช่น สวนดอกไม้ สวนผลไม้ สวนผัก ฯลฯ”

คำว่า “สวน” นี้มีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับความหมายของคำในภาษาอังกฤษว่า “garden” พจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English ให้นิยามว่า “a piece of ground use for growing flowers, fruit, vegetables, etc.”

The New American Webster Dictionary ให้นิยามว่า “a plot of ground where flowers, fruit or vegetables are grown.”

จากความหมายหรือนิยามของคำว่า สวน (Garden) ในพจนานุกรมทั้งไทยและอังกฤษที่นำมาอ้างอิง ก็พอจะให้ความหมายหรือนิยามได้ว่า “บริเวณที่ปลูกไม้ดอก ปลูกไม้ผลปลูกไว้ หรือ ปลูกไว้เพื่อการเกษตรกรรม และได้รับการบำรุงตกแต่งเพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อน”

ลักษณะของสวนแต่ละประเทศและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดสวน ทำให้แต่ละประเทศมีลักษณะของสวนที่แตกต่างกันออกไป

อียิปต์ (Egypt)

เป็นชาติแรกที่มีการพัฒนาทางด้านการจัดสวน สวนมีลักษณะปิด การจัดสวนจะเป็นแบบ Formal Styles สวนขนาดเล็ก มีบ่อน้ำเลี้ยงปลา มีการสร้างเรือนต้นไม้และปลูกไม้เลื้อย เพื่อใช้ประโยชน์ในการให้ร่มเงา ป้องกันความร้อนจากดวงอาทิตย์

เปอร์เซีย (Persia)

การจัดสวนออกเป็นรูปทรงเรขาคณิตและมักจะวางผังสวนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการทำสระน้ำรูปสี่เหลี่ยม มีน้ำพุและน้ำไหลรินจากตุ๊กตาประติมากรรมต่างๆ รอบๆ สระน้ำจะปลูกไม้ใหญ่ ให้ร่มเงาและช่วยควบคุมความร้อนไปในตัวด้วย รูปแบบของสวนยังเป็นแบบปิด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อิตาลี (Italy)

การจัดสวนจึงเป็นแบบขั้นบันได (Terrace) เป็นระดับลดหลั่นกันไป มีการปลูกไม้ดอกไม้ให้ร่มเงา มีการตัดแต่งต้นไม้เป็นรูปทรงเรขาคณิต (Topiary) รวมทั้งตัดแต่งทรงต้นไม้แทนผนังหรือรั้ว (Espalier) มีการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ เช่น น้ำตก น้ำพุ และการใช้รูปปั้นประดับในสวน ทำให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้น แต่การจัดสวนก็ยังคงมีรูปแบบ Formal Styles

ฝรั่งเศส (French)

เน้นการจัดสวนในแนวราบ (Horizontal) ทางด้านกว้างแทน ดังนั้นการจัดสวนในยุคนี้จึงมีขนาดกว้างใหญ่ เน้นเส้นนอนสุดลูกหูลูกตา และการจัดทำเป็นแบบ Bilateral Symmetry โดย 2 ข้างจะสมดุลกัน มีการใช้ไม้ดอกไม้ต่างๆ ปลูกประดับในสวนเป็นสวดลาย มีการสร้างซุ้มไม้ระแนง ปลูกไม้เถาเลื้อย มีศาลาพักผ่อนชมวิว มีการใช้น้ำเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ชาวฝรั่งเศสยังนิยมตัดแต่งต้นไม้เป็นรูปทรงต่าง ๆ (Topiary) มากที่สุด

อังกฤษ (England)

มีการจัดสวนแบบธรรมชาติ (Naturalistic Styles) เปลี่ยนทางเดินที่เป็นเส้นตรงต่างๆ ให้คดเคี้ยวเป็นเส้นโค้งและปลูกต้นไม้เป็นแนวขนานไปด้วย พรรณไม้ต่างๆ ก็ปลูกให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ ไม่มีการตัดแต่งเป็นรูปทรงต่างๆ นอกจากนี้สิ่งที่เน้นมาก คือ ศาลาพัก (Pavillion) เป็นรูปโดม มีการสร้างสะพานก่อด้วยหินธรรมชาติ

จีน (China)

การจัดสวนของจีนได้รับความคิดมาจากธรรมชาติ โดยพยายามดึงธรรมชาติให้มาอยู่ใกล้ตัวมากที่สุด รูปแบบที่ได้จากแนวคิดทางศิลปะ เน้นการใช้ก้อนหินและไม้ค้ำ โดยเฉพะเน้นเส้นลายละเอียดอ่อนคดโค้ง และมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่จะจัดเป็นสวนเล็กๆ แผงไว้ด้วยความคิดทางปรัชญา ทางศิลปะ ทางพุทธศาสนา รวมทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับจิตและความ เป็นชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งและซับซ้อนในการแสดงออกมากกว่าสวนทางซีกโลกตะวันตก

ญี่ปุ่น (Japan)

บ่อน้ำกับก้อนหินเป็นตัวสื่อความหมายทางความคิดที่มาจากพุทธปรัชญาของลัทธิเต๋าและเซน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด โดยการใช้ต้นไม้ ก้อนหิน และน้ำ เป็นตัวแทนสัญลักษณ์ต่างๆ ความงามของสวนญี่ปุ่นอยู่ที่ความเป็นเอกภาพของสีสัน แต่มีความหลากหลายในรูปทรง เน้นความเป็นธรรมชาติ มีความประณีต เป็นระเบียบเรียบร้อย จุดเด่นของการจัดสวนญี่ปุ่นอยู่ที่การใช้วัสดุและต้นไม้ขนาดเล็ก สามารถดึงดูดสายตาและความรู้สึกของผู้พบเห็นมาจนถึงปัจจุบันนี้

สวนบาฮี (Balie)

สวนยังคงลักษณะของคอร์ต (Courtyard Garden) ตกแต่งด้วยพรรณไม้เมืองร้อนและงานหินแกะสลัก จะเน้นสร้างสวนให้มีเสน่ห์ด้วยบรรยากาศแบบชนบท (Rustic Charm) เน้นการปลูกพืชที่นำมาใช้ประโยชน์และรับประทานได้ รวมถึงไม้ดอกซึ่งสามารถนำไปบูชาเทพเจ้าและเจ้าที่เจ้าทางได้ สำหรับสวนในวังจะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของชาวด้วยสวนแบบทางการที่เน้นการใช้รูปทรงเรขาคณิตและการใช้น้ำเพื่อตกแต่งสวน

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของสวน ก็คือ

- 1) ภูมิประเทศ
- 2) ประเพณีและความเชื่อ
- 3) ศาสนาและปรัชญา
- 4) แนวคิดและวิถีชีวิต
- 5) ศิลปะและวัฒนธรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลการศึกษา

สามารถแสดงผลการศึกษา โดยแบ่งตามยุคสมัยได้ดังนี้

1. สวนสมัยกรุงสุโขทัย
2. สวนสมัยกรุงศรีอยุธยา
 - สวนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น
 - สวนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 - สวนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
5. สวนสมัยรัตนโกสินทร์
 - รัชกาลที่ 1-3
 - รัชกาลที่ 4-8
 - รัชกาลที่ 9

1. สวนสมัยกรุงสุโขทัย

ตั้งแต่ต้นรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาทศวรรษ พ.ศ.1800 ถึงปลาย รัชสมัยพญาไสยลือไท พ.ศ.1921 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย

ลำดับ	พระนาม	ราชวงศ์	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)
1.	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระร่วง	1792-1822
2.	พ่อขุนบานเมือง	พระร่วง	-
3.	พ่อขุนรามคำแหง	พระร่วง	1822-1841
4.	พระยาเลอไทย	พระร่วง	1841-ไม่ปรากฏ
5.	พระยาจันทน์งาม	พระร่วง	-
6.	พระมหาธรรมราชาที่ 1	พระร่วง	1890-1911
7.	พระมหาธรรมราชาที่ 2	พระร่วง	1911-1942
8.	พระมหาธรรมราชาที่ 3	พระร่วง	1942-1962
9.	พระมหาธรรมราชาที่ 4	พระร่วง	1962-1981

ที่มา : มานพ (2546)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้ทรงสร้างศิลาจารึกที่มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งหลักศิลาจารึกนี้ไม่เพียงแต่จะให้ความรู้ทางการปกครอง ศาสนา และสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของกรุงสุโขทัยซึ่งได้ปรากฏไว้ในศิลาจารึก ดังเช่น “...เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว...” (ฉ้า, 2527)

การประกอบอาชีพที่สำคัญที่สุด คือ การทำนา วิธีการระบายน้ำเข้าสู่ทุ่งก็คือการขุดดินเป็นร่องลึกที่มีระยะทางยาวจากลำน้ำสู่ท้องที่มีการทำนา จนถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงริเริ่มทำท่อน้ำขนาดใหญ่ด้วยดินเผา สำหรับระบายน้ำจากลำน้ำไปยังท้องที่มีการทำนา นอกจากนี้พระองค์ยังให้ความสำคัญในการทำสวน ดังข้อความที่ว่า

“สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลาบก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้” คนในสมัยก่อนนั้นนิยมเรียกสวนหมาก สวนพลู สวนมะพร้าวและสวนมะม่วง ว่าป่าหมาก ป่าพลู ป่าพร้าวและป่าม่วง คำว่า “ป่า” มีความหมายรวมทั้งต้นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและต้นไม้ที่คนปลูกมากๆ (ชัย, 2533)

กรุงสุโขทัยยังมีป่าที่สำคัญอีกป่าหนึ่ง คือ ป่าตาลที่พ่อขุนรามคำแหงทรงปลูกไว้เพื่อใช้สำหรับว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองและให้พสกนิกรเข้าเฝ้า นอกจากนี้ยังทรงนิมนต์พระมหาเถรานุเถระเพื่อแสดงธรรมแก่ประชาชนอีกด้วย มีข้อความดังนี้

“...1214 ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยนี้ปลูกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันขุดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับเดือนโกลนแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนข้างแปดวัน ฟุ้งปุ่ครูเถรมหาเถรขึ้นนั่งเหนือขุดานหิน สดธรรมแก่อุโบสถทุ่งท่วยจำศีล ฝึกไซวันสวดวันธรรม พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขุดานหินให้ฟุ้งท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฟุ้งท่วยถือบ้านถือเมือง...ในกลวงป่าตาลนี้มีศาลาสองอัน อันหนึ่งชื่อ ศาลาพระมาศ อันหนึ่งชื่อ พุทธศาลา ขุดานหินนี้ชื่อ มนังศิลาบาตร สดากไว้นี้ จึงทั้งหลายเห็น...” (ฉ้า, 2527)

และนอกจากป่าตาลที่พระองค์ทรงปลูกไว้เป็นจำนวนมากแล้วพระองค์ยังทรงนำพันธุ์มะม่วงไปปลูกใกล้กับประตูเมืองสุโขทัยด้านตะวันตกในบริเวณที่เรียกว่า อรัญญิก (ภาพที่ 1) เริ่มตั้งแต่ต้นอกกำแพงเมืองด้านตะวันตก ไปจนถึงเขาหลวงที่แห่งนี้คงจะเป็นที่สวนงาม ร่มรื่นน่าอยู่ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ดังข้อความที่ว่า

“...เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปุ่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมือง(นคร)ศรีธรรมราชมา เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในกลางอรัญญิก มีพีฬารอันฉิ่งมนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฐจารศอันฉิ่งลูกยืน...” (ภาพที่ 2 และ 3) (ฉำ, 2527)

และในช่วงปลายของกรุงสุโขทัยความอ่อนแอทางการเมืองได้เกิดขึ้นมา เพราะกรุงสุโขทัยมีการปกครองแบบกระจายอำนาจ จนทำให้กรุงสุโขทัยต้องสิ้นสุดลง ในปี พ.ศ.1981 โดยถูกรวมเข้าเป็นอาณาจักรหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา

สรุปสวนในสมัยกรุงสุโขทัย

สุโขทัยได้มีการจัดสวนไม้ดอกผสมผสานกับไม้ผล เพราะว่าเป็นสมัยสุโขทัยประชาชนได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และไม้ผลเป็นสิ่งที่ส่งออกมากที่สุด พ่อขุนรามคำแหงทรงนิยมการปลูกผลไม้ ทำให้มีส่งเสริมการปลูกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว ต้นตาล มะขาม เป็นต้น ส่วนไม้ดอกก็คงจะเป็นไม้ดอกท้องถิ่นให้กลิ่นหอม จึงจัดได้ว่าสุโขทัยเป็นสวนแบบธรรมชาติ และเนื่องจากหลักฐานมีน้อยจึงสรุปได้เพียงเท่านี้ การจัดสวนหน้าจะจัดในพระบรมมหาราชวังสำหรับพักผ่อนหย่อนใจของพระมหากษัตริย์

ภาพที่ 1 วัดป่ามะม่วง

ที่มา : นิรนาม (2546)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2 ทางเดินสู่สะพานหิน
ที่มา : นีรนาม (2546)

ภาพที่ 3 พระอัฐารสบนวัดสะพานหินในหลักศิลาจารึก
ที่มา : นีรนาม (2546)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. สวนสมัญกรุงศรีอยุธยา

สวนสมัญกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

ตั้งแต่ต้นรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พ.ศ.1893 จนถึง ปลายรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ.2198 (ตารางที่ 2)

ตาราง 2 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัญกรุงศรีอยุธยา

ลำดับ	พระนาม	ราชวงศ์	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)
1.	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง)	อู่ทอง	1893-1912
2.	สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ 1)	อู่ทอง	1912-1913
3.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพองั่ว)	สุพรรณภูมิ	1913-1931
4.	สมเด็จพระเจ้าทองลัน (ทองจันท)	สุพรรณภูมิ	1931-1938
	สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ 2)	อู่ทอง	
5.	สมเด็จพระบรมราชาธิราช	อู่ทอง	1938-1952
6.	สมเด็จพระอินทราชา (เจ้านครอินทร์)	สุพรรณภูมิ	1952-1967
7.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา)	สุพรรณภูมิ	1967-1991
8.	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	สุพรรณภูมิ	1991-2031
9.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3	สุพรรณภูมิ	2031-2034
10.	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเชษฐาธิราช)	สุพรรณภูมิ	2037-2072
11.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (หน่อพุทธางกูร)	สุพรรณภูมิ	2072-2076
12.	สมเด็จพระรัญญาธิราช	สุพรรณภูมิ	2076-2077
13.	สมเด็จพระไชยราชาธิราช	สุพรรณภูมิ	2077-2089
14.	สมเด็จพระยอดฟ้า (พระแก้วฟ้า)	สุพรรณภูมิ	2089-2091
ขุนรวงศาธิราช			2091 (42 วัน)
(ไม่ได้รับการยกย่องให้เท่าเทียมพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ ในสมัยอยุธยา)			

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตาราง 2 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา(ต่อ)

ลำดับ	พระนาม	ราชวงศ์	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)
15.	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	สุพรรณภูมิ	2091-2111
16.	สมเด็จพระมหินทราธิราช	สุพรรณภูมิ	2111-2112
17.	สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช	พระร่วง	2112-2133
18.	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	พระร่วง	2133-2148
19.	สมเด็จพระเอกาทศรถ	พระร่วง	2148-2153
20.	สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์	พระร่วง	2153-2154
21.	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	พระร่วง	2154-2171
22.	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	พระร่วง	2171-2172
23.	พระอาทิตย์วงศ์	พระร่วง	2172 (38 วัน)
24.	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ปราสาททอง	2172-2199
25.	สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย	ปราสาททอง	2199 (3-5 วัน)
26.	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา	ปราสาททอง	2199 (2 เดือน)
27.	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ปราสาททอง	2199-2231
28.	สมเด็จพระเพทราชา	บ้านพลูหลวง	2231-2246
29.	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ)	บ้านพลูหลวง	2246-2251
30.	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ)	บ้านพลูหลวง	2251-2275
31.	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	บ้านพลูหลวง	2275-2301
32.	สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (ขุนหลวงวดี)	บ้านพลูหลวง	2301 (1 เดือน)
33.	สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ)	บ้านพลูหลวง	2301-2310

ที่มา : ศิริพร (2546)

พระราชอุทยานสวนหลวงจะอยู่ฝั่งริมกำแพงเมืองด้านตะวันตกที่เรียกว่า “ท้ายเมือง” เป็นพระราชอุทยานนอกวังที่ใช้สำหรับเสด็จประพาสของกษัตริย์ หรือ พระอัครมเหสีและพระราชธิดา พระราชอุทยานแห่งนี้ห่างจากวังหลวงถึง 30 เส้นเศษ ระยะทางไกลขนาดนี้จะต้องเสด็จทรงรถม้า พระที่นั่งหรือ ไม่ก็ยวดยานแบกหาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรื่องราวของบึงพระราม (ภาพที่ 4) ได้มีกล่าวไว้ในประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 63 ว่า

“ภายในพระนครตอนหน้าพระราชวังด้านใต้มีบึงใหญ่ บึงตอนเหนือเรียกว่า บึงผู้ชันตอนใต้เรียกว่า “บึงพระราม” เห็นว่าชื่อสองชื่อนี้คงจะเป็นชื่อเพี้ยนชื่อหนึ่ง ชื่อใหม่ชื่อหนึ่ง ที่เรียกว่า “บึงผู้ชัน” นั้นคงจะเป็นชื่ชัณ ซึ่งมีชื่อมาในกฎมณเฑียรบาล อีกชื่อหนึ่งที่เรียกว่า “บึงพระราม” นั้นก็คือ เป็นบึงในบริเวณชื่ชัณนั่นเอง แต่อยู่ตรงหน้าวัดพระราม แต่เดิมมาบางที่จะเรียกว่า บึงหน้าวัดพระราม เพราะประสงค์จะให้เข้าใจที่ได้ง่าย ภายหลังมาก็เรียกห้วนเข้าแล้ว ว่า บึงพระราม ทั้งคำว่าหน้าวัดเสีย จึงเลยเป็นชื่อของบึงนั้นว่า บึงพระรามต่อมา บึงชื่ชัณนี้พิเคราะห์ดูเห็นว่า เดิมทีจะเป็นหนองเป็นที่มีน้ำขังอยู่แล้ว หรือจะคิดให้สูงขึ้นไปจะว่าเป็นตัวหนองโตนตามที่ชื่อมาในพระราชพงสาวดาร จะได้ดอกกระมัง แต่ไม่มีพยานหลักฐานอะไรนอกจากลองนึกเอา บึงนี้เดิมทีก็จะเล็ก ต่อมาเมื่อสร้างกรุงคงจะขุดเอาดินในที่แถวนี้ขึ้นถมเป็นพื้นวัง และพื้นวัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม จึงกลายเป็นใหญ่โตไป ดินที่เว้นไว้เป็นทางคนขนมูลดินเดิน ก็เลยทำเป็นถนนรี ถนนขวาง ข้ามบึง ปูอิฐตะแคงเสี้ยทั้งสามสายเจาะช่องสำหรับให้เรือเดินไปมาได้ ถึงกันตลอด บึง ตามหลังช่องนั้น คิดดูเห็นจะมีสะพานไม้ สำหรับให้คนเดินไปมาตามถนนได้ตลอด และมีทางน้ำที่จะอาเรือนอกพระนครเข้าไปในบึงได้สองทาง ด้านใต้คลองประคูจีน คลองประคูเทพหมี คลองจะไกรน้อย มารวมกันเข้าข้างวัดสะพานนาคราห์ทางด้านตะวันออกเข้าช่องแยกจากคลองประคูข้าวเปลือกข้างวัดมหาธาตุทางหนึ่ง ในบึงมีวัดอยู่ตามเกาะหลายวัดและตึกดินก็อยู่บนเกาะในบึงนี้ด้วย ที่ขอบบึงตรงหน้าวัดพระรามออกไป มีตึกหลังหนึ่งเป็นตึกสองชั้น ตามช่องประตูหน้าต่างก่อเป็นโค้งคูหา มีทางขึ้นข้างหน้าและข้างๆ ตึก ตึกนี้ชาวบ้านบางคนว่าเป็นตึกพระราชอาคันตุกะของอ่าววัดพระราม แต่พิเคราะห์ดูเห็นจะไม่ใช่สำหรับวัด เพราะอยู่นอกกำแพงวัดและเป็นตึกสูง น่าจะเป็นพระที่นั่งสำหรับเสด็จขึ้นไปประทับทอดพระเนตรเรือ ซึ่งจะโปรดให้มีการประชุมเล่นเพลงสักวา ในคราวนักขัตฤกษ์ฤดูน้ำบ้างบางปี...” (นิรนาม, 2511)

จากข้อความพงสาวดารที่นำมากล่าวไว้นี้ จะพบว่าบึงพระรามเป็นบึงขนาดใหญ่ และเป็นบึงที่สำคัญที่สุดเพราะอยู่ท่ามกลางวัดใหญ่น้อยต่างๆ และมีตึกดินสองชั้นน่าจะเป็น “พระที่นั่งเย็น” ตั้งอยู่ริมบึงหน้าวัดพระรามเป็นที่สำหรับเสด็จขึ้นไปทอดพระเนตรการลอยเรือเล่นเพลงสักวาที่จัดขึ้นในฤดูหน้าน้ำ และคงจะมีต้นไม้พันธุ์ต่างๆ นานาชนิดให้ร่มเงาและความรื่นรมย์

และในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กำหนดโทษที่รุนแรงสำหรับผู้มาทอดแหจับปลา ส่งเสียงร้องรำทำเพลงและคู้หนุ่มสาวที่มาพลอดรักใกล้เขตพระราชฐาน ในกฎมณเฑียรบาลตอนที่ 17 และ 21 ดังนี้

ภาพที่ 4 บึงพระราม

ที่มา : www.Oriental Garden.com (2005)

“แต่ละประตูลงมรดกถึงสระแก้ว ไอยการหมื่นโทวาริก ผิวผู้ขายผู้หญิงเจรจาด้วยกันก็คินั่งในที่สงัดก็คินั่งทอดแหแตกเบ็ดตุ้มสื่อนช้อนขนาง แลร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ตีทับ จับรำ โห่ร้องนี่นั่น ไอยการหมื่นโทวาริก ถ้าจับได้โทษ 3 ประการ ประการหนึ่งให้ส่งมหาดไทย ประการหนึ่งให้ส่งอัครราชย์ ประการหนึ่งให้สลักลงหม้อช้าง” (นิรนาม, 2548)

“...ในท่อน้ำ ในสระแก้ว ผู้โคจรีเรือคฤห เรือปทุม เรือภูบ และเรือมีศาสตราวุธ แลได้หมวกคลุมหัวนอนมา ชายหญิงนั่งมาด้วยกัน อนึ่งขเลาะตีค้ำกัน ร้องเพลงเรือ เป่าปี่ เป่าขลุ่ย สีซอ คีตกจะเข้กระจับปี่ ตีโทนทับ โห่ร้องนี่นั่น” (นิรนาม, 2548)

จากกฎมณเฑียรบาลทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปร้องรำทำเพลงในเขตพระราชฐาน จึงใช้บึงพระรามเป็นแหล่งนัดพบและร้องรำทำเพลงแทน ถือว่าบึงพระรามในสมัยนั้นเป็นที่ว่างน่านรื่นรมย์และเป็นบึงที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุด

สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขณะนั้นพระเอกาทศรถดำรงพระอิสริยยศเป็นพระมหาอุปราชได้เสด็จประพาสทางชลมารคลงมาทางตอนใต้ และได้พรรณนาถึงธรรมชาติที่สวยงาม อันได้แก่หมู่ปลาทั้งหลาย เช่น ปลาตูก ปลาทราย ปลาชีว รวมถึงต้นไม้ชนิดต่างๆ ตามบทกลอนตอนชมปลาชมนก ชมไม้ (วิระ, 2531) ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระแลชม มัจฉาชาติ	ขึ้นผูกขาด ในกองคา
คุกต้อง เทโพพา	ปลาชีวะซ่า ปลาสร้อยสน
เนื้ออ่อน ช่อนชะโค	เที่ยวว่ายโผ อยู่ตามวน
เวียนว่าย-ในสายชล	พันผอยฟู อยู่รายเรียง
พระพายเซย รำเพยจัน	น้ำเป็นคลื่น ไม่ขาดเสียง
ปลากราย เข้าข้างเตียง	เรียงแล่นไล่ ในสาคร
ปลาใหญ่ ไล่ปลาน้อย	น้ำเป็นผอย กระจอกจอน
ค้ำแอว ปลาแมวจอน	เป็นหมุ่มหมุ่ม รู้ตามกัน
กุ่มภาใหญ่ ในชลา	ขึ้นลอยมา ตามผายผัน
พลเรือใกล้ ตกใจหัน	หางฟาดน้ำ ลงต่ำครืน
หมุ่มมัจฉา ต่างแล่นโอด	พากันโอด ไปตามคลื่น
คำมุด ไม่ผูกคิน	ตั้งหมื่นพัน ตั้งหนีไป
พระพิศดู หมุ่มรุกษา	เพื่อให้พา เกยมใส
คราจาก นครไกล	เสิร์ฟระทัย เป็นห่วงครัน
สองฟากฝั่ง แม่น้ำลึก	ล้วนคืนพฤกษ์ ตั้งจัดสรร
กลัวขกกล้วย รายเรียงกัน	ทั้งคืนจันทน์ อัมพวา
ขนุนขนัน และกันเกลตา	ทั้งกระเบา กระเบียนป่า
คั้นกุ่ม กระทุมนา	กอไผ่ป่า สีสุกปน
ดาบข่อย และมะขาม	คั้นก้ามกราม ทั้งโศกสน
ตะเคียงคาง คั้นขางปน	คั้นจิกแทรก พูชชาติเรียง
หมูปักษา โผผินร้อง	อยู่แซ่ซ้อง ค่างส่งเสียง
พลอดเพราะ เสนาะเสียง	จับรายเรียง อยู่ชายชล
กะสาสูง กะทุงนา	ฝูงอีกา บินเวียนวน
กระยางกรอก ดอกบัวปน	ขนงามดี ที่ได้เห็น
จะรวบรัด คัดเฉพาะ	เมื่อพระเคราะห์ บังเอิญเป็น

เมื่อผ่านเกาะบางปะอินเรือพระที่นั่งของพระองค์ได้ถูกพายุพัดจนเรื่อนั้นล่มลง พระเอกาทศรถทรงปลอดภัยและได้อาศัยชาวเกาะแห่งหนึ่งประทับแรม จนเป็นเหตุทำให้ได้พบสตรีผู้หนึ่งที่มีรูปร่างสวยงาม จากนั้นพระองค์ได้กลับสู่กรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระเอกาทศรถได้ทราบว่ามีนางผู้นั้นได้คลอดบุตรชาย จึงได้ฝากพระศรีธรรมราชาซึ่งเป็นพระญาติให้รับกุมารมาอุปการะไว้ เมื่อเติบโตขึ้นแล้วพระเอกาทศรถจึงได้ส่งนางผู้นั้นไปอยู่ในอารักขาของพระเอกาทศรถที่เมืองสุพรรณบุรี

โตขึ้นได้เข้ามารับราชการเป็นมหาดเล็กและได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “จมื่นศรีสรรักษ์” และต่อมาได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา ในพระนาม “สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้โปรดให้สร้างพระตำหนักขึ้น ณ ธารทองแดง สำหรับเป็นที่ประทับเมื่อเสด็จไปนมัสกาลพระพุทธบาทและรอบๆ พระตำหนักก็จะมีพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบหลากหลายชนิด ส่วนมากน่าจะเป็นดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม บริเวณริมน้ำตกแต่งด้วยพันธุ์ไม้น้ำต่างๆ มีศาลาพักร้อนอยู่ใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่และอยู่ริมน้ำ ถือได้ว่าเป็นอุทยานนอกพระนครที่มีความสวยงามอีกแห่งหนึ่ง ดังข้อความที่ว่า

“...ในเดือนสิบสองนั้น (สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ทรงพระกรุณาตรัสว่า พันเทศกาลราษฎรเกี่ยวข้าวแล้ว จะเสด็จไปนมัสกาลพระพุทธบาท ให้ยกช่างขึ้นไปตกแต่งพระตำหนักให้ธารทองแดง แลให้ไข่น้ำมาแต่ธารทองแดงให้สนุกสนาน แลทางสถลมารดแต่ถ้าเจ้าสนุกขึ้นไปถึงท้ายพิภูลนั้น คิดให้มีน้ำแลศาลาโดยระยะทาง ผู้คนจะได้อาศัยเสนาบดีรับพระราชโองการแล้วก็ยกช่างไพร่พลขึ้นไปเกณฑ์ แบ่งให้ตกแต่งพระตำหนักทำเจ้าสนุก แลแบ่งให้ทำศาลา ขุดบ่อบางขโมค คำบ่อโสคนั้น ขุดบ่อริมต้นโสคนั้น จึงให้ขุดบ่อโสคนั้น แล้วให้ขึ้นไปขุดบ่อทำศาลากลาง พอพระสงฆ์และสามเณรเดินขึ้นไปเห็นทำศาลาอยู่ เจ้าสามเณรจึงว่า ศาลาทิ้งห้าห้องนี้ คั้นเสียสักสองห้อง พอเป็นฝากรงให้ผู้คนจะได้อาศัยนอน ถ้าไม่มีฝาเสื่อจะกินเสีย ช่างทั้งปวงฟังเจ้าสามเณรว่าเห็นชอบด้วย ครั้นทำเสร็จแล้วจึงนามว่าศาลาเจ้าเณร แลที่คำบ่อหนองคณจินั้นมีน้ำอยู่แล้วก็ทำศาลาสำหรับอาศัย แลไพร่ซึ่งทำศาลาลงไปดักน้ำกินได้คณจินั้นหนึ่ง จึงให้ขุดหนองคณจินั้น แลช่างกองใหญ่ยกขึ้นไปทำพระตำหนัก ริมธารท้ายธารทองแดง คิดทอด่อน้ำเปิดเปิดให้ไหลเชื่อมมาแต่ธารทองแดง อันพระราชนิเวศน์ซึ่งทำนั้นในคงพฤษชาติรมริน ชื่อจิดเป็นที่สำราญราชเหตุทัย พระปิ่นนครเสกษกษัตริย์สรรพแสนสนุกแล้วคิดผ่อนทางชลชลลาให้ไหลล้นลงมายังห้วยศิลาดาบ จึงให้นามชื่อพระราชนิเวศราชเกษม แล้วให้วันจรกนำออกไปตกแต่งธารโสคนั้นปลายธารทองแดง ก็เป็นที่ประพาสแห่งหนึ่ง แด่ตกแต่งพระราชนิเวศราชเกษม แลธารทองแดงบริเวณพระพุทธบาท แลสถลมารคทั้งปวงสามเดือนก็เสร็จ...” จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนพรรัตน์ (นิรนาม, 2505)

อุทยานนอกพระนครอีกแห่งหนึ่ง จะอยู่ตามเชิงเขา และพระตำหนักก็จะถูกสร้างไว้บนป่าตามเชิงเขา ส่วนส่วนมากก็คงสภาพไว้เหมือนเดิมตามธรรมชาติ บริเวณส่วนที่ใกล้พระตำหนักจะนำไม้ป่าดอกหอมมาปลูกไว้ เช่น จำปี จำปา สายหยุด ยี่หุบ มณฑา ลำควน ฯลฯ ดังที่กล่าวไว้

ล้นทมระคมคาย	คุณาศประพิศตรา
แก้วกรณิการกา-	รเทศกลั่นกำจรลม
สายหยุดประยงค์เข้ม	ยี่สุ่นเขมสุกรมยม
โคยดอกล่าดวงสม	สุรวิทิกุลกาญจน์
เบจมาศบุษบัน	มลิวัลย์พุดตานบาน
อังกาบกุหลาบธาร	สุคนธ์เทศเทียมกัน
บุษนาคลออนวล	พุทธชาดอัญชัน
ขงโคยี่เข่งพรรณ	มฤตติกระดังงา
พุดซ้อนสลักถีบ	จำปาปีปมลิลา
ช่อนกลั่นก็กลั่นสา	หทัย่วมเสวย*

และบริเวณเอน้ำตามธรรมชาติก็ถูกตกแต่งให้เป็นเขตร ไหลวน สำหรับเสด็จมาสรงน้ำ
อย่างสนุกสนาน ดังที่กล่าวไว้

เสด็จลงทรงสินธุธารา	ประคัมประคูกินรี
แสนสรรพสุดา	วรากุสมภ์เสาวคนธ์
แล่นไล่ในสาครเศศรี	กีบานสพรั่งเกสร
ใสสุทธารวี	ภูมรื่ก็กลั้วรสม
โกมุทบุษบาอุบล	สนุกนิสุขเหตุพรรษ์
บุษบันจงกล	ทุเรศประเวศวังสถาน*
เกสรจรัสแสงทินกร	
เรณูขจร	
ค่างนางเวียนวายุเศศคม	
สาวสวรรค์สนม	
เสด็จทรงพอสูริยสัยณ์ห์	
เสด็จจากธารอัน	

สรุปสวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

การจัดสวนในสมัยอยุธยาตอนต้นยังคงคล้ายกับสุโขทัย คือ เป็นสวนแบบธรรมชาติ จากหลักฐานที่ค้นคว้าได้ส่วนมากจะอยู่บนนอกพระนคร คือ พระตำหนักที่เสด็จประพาสอยู่ใกล้ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ในบริเวณนี้ การจัดสวนจะประกอบด้วย ต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา พันธุ์ไม้ดอกหอมที่เป็นพันธุ์เอกท้องถิ่น เช่น พันธุ์ไม้ไม้ต่างๆ ที่ให้สีสนับและกลิ่นหอม เช่น ปลูกที่แหวกวายุไปมาในแม่น้ำลำธารการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศาลาพักร้อน และอุทยานอีกแห่งหนึ่งคือสวนป่า จากสภาพภูมิประเทศประเทศของสมัยนั้นน่าจะ
มีภูเขาอยู่เป็นอันมาก สวนป่าประกอบด้วย พันธุ์ไม้ป่าท้องถิ่นทั้งดอกหอมและไม่หอม น้ำตกและ
ลำธาร ต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา ความร่มรื่นและความสวยงาม

สวนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตั้งแต่ พ.ศ.2199 จนถึง พ.ศ.2231

ลพบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งของประเทศไทย แต่ก่อนที่ไทยจะได้เมืองนี้มาปก
ครองนั้น เมืองลพบุรีได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามาก่อน หลังจากพระเจ้าอนุรุทธสวรรคต อำนาจ
การปกครองของประเทศพม่าเสื่อมลง พม่ายอมจึงได้ปกครองเมืองลพบุรีและได้ตั้งเป็นเอกราช
ปกครองเมืองต่างๆในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่เป็นเวลาตั้งเกือบ 200 ปี และในปี พ.ศ.1800
ไทยได้ราชธานีของพม่าในมณฑลสยามทั้งหมด ต่อมาในปี พ.ศ.1893 พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้าง
พระนครศรีอยุธยาขึ้น และประกาศอิสรภาพไม่ยอมขึ้นต่อกรุงสุโขทัย เมืองลพบุรีก็เลยกลายเป็น
เมืองหน้าด่านที่สำคัญ

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประเทศไทยได้ติดต่อกับประเทศทางยุโรปมากขึ้น
และด้วยเหตุนี้เองทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องการค้าขึ้น โดยเฉพาะการแข่งขันในทางพาณิชย์กรรมกับ
ต่างประเทศ ทำให้ทวีปเอเชียและแอฟริกาค่อยๆอยู่ภายใต้อำนาจของชาวยุโรปชาติต่างๆ ที่มารุกราน
ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยถูกพวกฮอลันดาส่งกองทัพเรือมาปิดอ่าวไทย ด้วยเหตุนี้พระ
นารายณ์ฯ จึงทรงพระราชดำริว่า “พระนครศรีอยุธยาอยู่ใกล้ทะเล ถ้าเกิดสงครามขึ้นก็จะรักษาไว้
เป็นที่มั่นไว้ได้ยากประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งพระองค์คงมีพระประสงค์จะขยายความเจริญให้
แผ่ไพศาลออกไปยังหัวเมืองต่างๆ จึงโปรดให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นไว้อีกแห่งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ.2208
เพื่อเตรียมเป็นราชธานีที่สอง” และในครั้งนั้น ได้มีช่างชาว โปรตุเกสและชาวฝรั่งเศสเข้ามาออกแบบ
การก่อสร้างที่เมืองลพบุรีไว้หลายอย่าง เช่น บริเวณพระราชวัง วัดสันเปาโล (แซงต์เพาโล) บ้าน
หลวงรับแขกเมือง (บ้านวิชาเขนทร์) และป้อมปราการ (ศรี , 2516)

เมื่อมีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ ทางต่างประเทศจึงได้ส่งราชทูตมาติดต่อกับไทย
พระองค์ทรงให้การต้อนรับเป็นอย่างดี นอกจากนี้จากข้อความที่บาทหลวงเคอ ชัวซีย์บันทึกไว้ว่า
สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงให้ ม. ก็องสแต็งซ์เจิวท่านราชทูต (บาทหลวงเคอ ชัวซีย์) เข้าเฝ้าใน
พระบรมมหาราชวังและจากบันทึกของบาทหลวงเคอ ชัวซีย์ได้มีเรื่องราวบางตอนที่กล่าวเกี่ยวกับ
อุทยานภายในพระบรมมหาราชวังไว้ว่า

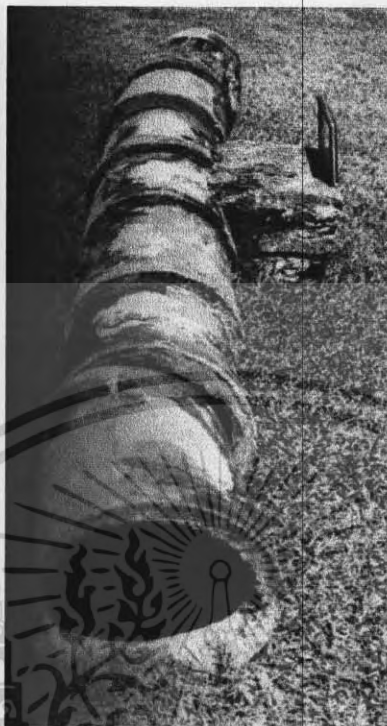
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“...เขาได้นำเราเข้าไปในที่โหลฐานแห่งหนึ่งในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งไม่เคยมีชาวต่างประเทศคนใดได้เข้าไปมาก่อนเลย เป็นอุทยานที่น่ารื่นรมย์ คัดค้นด้วยลำคูและทางเดินอันงดงาม พวกขุนนางมีตระกูลอยู่ในร่มหลังคา ส่วนพวกเราพากันขึ้นไปบนลายเจดีย์ง่าม ท่านราชทูตนั้นลงบนเก้าอี้ ท่าน मुखนายกมิชชังกับข้าพเจ้านั่งลงบนพรมเบื้องขวาและซ้ายของท่าน ม. ก้องสตันซ์นั้นลงหมอบอยู่ท่าหน้าที่เป็นล่าม เมื่อเราเข้าไปนั้นได้ถวายคำนับเช่นการเข้าเฝ้าในครั้งแรก และสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามประทับอยู่บนพระเก้าอี้ที่เก๋เกี้ยวๆ แห่งหนึ่ง อย่าให้ข้าพเจ้าบรรยายเลยว่าจะได้มีการปราศรัยกันว่าประการใดบ้าง เพราะฝนเจ้ากรรมเกิดตกลงมา พระเจ้าแผ่นดินจึงเสด็จขึ้นและทรงมีรับสั่งให้มาบอกว่าทรงไม่ประสงค์ให้ท่านราชทูตเปียกปอน และการเข้าเฝ้าในคราวหน้านั้นจะได้ใช้เวลานานกว่านี้ เราพากันไปยังที่พวกขุนนางมีตระกูลอยู่ เขาได้ตั้งโต๊ะขึ้นแล้ว เป็นอาหารแบบบุฟเฟต์ที่เยี่ยมมาก ภาชนะที่ใช้ล้วนแต่เป็นทองคำและเงินทั้งนั้น ที่มีไม่เห็นเขาทำเครื่องทองลงยาอีก เราบริโภคอาหารกันอยู่เป็นเวลานาน มีการชักชวนกันดื่มถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ สดุดีญี่ปุ่นนั้นดี แต่ของสยามนั้นยังคิดว่า ส่วนของปอร์ตุเกสนั้นไม่เป็นรสเป็นชาติ มีเหล้าองุ่นสเปน เปอร์เซีย ฝรั่งเศส เบียร์อังกฤษ ม. ก้องสตันซ์ทำโดยให้เกียรติเราเต็มที่ คนๆ นี้ทำอะไรดีไปเสียทั้งนั้น หลังจากอาหารมีออกกลางวันแล้ว เราพากันไปดูปลาในลำคู หัวของปลานั้นมีรูปร่างเหมือนของหญิงที่หน้าตาอัปลักษณ์ กระโดดไปทางสิงตัวเมียมาก ริมปากแดง หน้าหรือปากของมันค่อนข้างยาว แต่ลูกตาอยู่ต่ำกว่าจมูกมาก รากลับไปด้วยเรือบัลลังก์ล่าเคิม...” (จิวซีซ, 2516)

นอกจากจะก่อสร้างสถานที่ต่างๆ ไว้มากมายแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ฯ ยังให้คัดถาดจากพระที่นั่งเย็น ไปยังห้วยซับเหล็กอีกด้วย ดังจากข้อความในหนังสือของคือว่า

“ที่ริมห้วยซับเหล็กยังมีซากฐานพลับพลาของสมเด็จพระนารายณ์ฯ เหลืออยู่ยาวตามแนวลำห้วยประมาณ 100 เมตร เชื่อกันว่าห้วยก่อด้วยหินเป็นก้อนๆ มีสอปูนอย่างเรียบร้อยลูกกับแบบสถาปัตยกรรมในสมัยนี้เป็นอย่างยิ่ง ในระหว่างพลับพลาที่มีบันไดก่อด้วยอิฐถือปูน เป็นที่สำหรับลงไปในห้วยซับเหล็ก ห้วยนี้แต่ก่อนคงจะเป็นลำธารที่น่าชมที่สุด ห้วยหนึ่งเพราะมีหินได้ท้องน้ำ แลดูเป็นเกาะเป็นแก่งเต็มไปทั้งลำห้วยและประกอบด้วยน้ำใสไหลรินๆ อยู่ได้มีขนาด แม้ฝูงปลาต่างๆ ในห้วยนั้นจะมีก็ชนิดก็ตาม ถ้าได้ยืนอยู่บนฝั่งห้วยแล้งก็สามารถจะมองเห็นตัวปลาชนิดชัดเจนถึงแม้ในปัจจุบันนี้น้ำในห้วยซับเหล็กจะขาดเป็นห้วงเป็นตอนไม่เหมือนแต่ครั้งก่อนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่าคอนหน้าพลับพลาของสมเด็จพระนารายณ์ฯ นี้ยังมีน้ำขังอยู่มาก และมีน้ำไหลรินออกมาจากใต้หินในท้องห้วยเสมอมิได้ขาด ดันไม้ในบริเวณนั้นก็ร่มรื่นเขียวเย็น รู้สึกว่าเป็นธรรมชาติที่งดงามน่าสพึงชมเป็นอย่างยิ่ง...” (ศรี, 2516)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5 ท่อประปาดินเผา
ที่มา : กรมวิชาการ (2542)

ภาพที่ 6 ห้วยซับเหล็ก จังหวัดลพบุรี
ที่มา : กรมวิชาการ (2542)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากนี้ยังมีการนำน้ำมาใช้สำหรับสร้างของพระเจ้าแผ่นดิน โดยการต่อท่อประปาจาก
หัวขั้วเหล็กมาขังเมืองลพบุรี (ภาพที่ 5 และ 6) ซึ่งได้กล่าวไว้ในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ
นารายณ์ ดังนี้

มีสินธุสายสัดซึ่ง	ชลไส
เค็มแต่เคชรใน	ชอกชั้น
ทพวยหลังหลงไหล	เซงช่าน
วางท่อทางคั่นคั่น	สู่ท้องวังเวียง
ขึ้นเขาในเงงเง้อม	เคชร
พุ่งผุดโชนเขาชอน	กล่าวแก้ว
ออกมั่งแห่งไกรสร	สีหราช
ลงสระอัญชลแก้ว	ช่านช่องชลถวาย
สรงเสด็จลอดคั่น	โดยทาง
ท่อหลังไหลเวียนวาง	วังน้ำ
จวดเจเวียนขำเนียนวาง	วาริศ
ขึ้นออกเกสรกล้า	กลีบแก้วโกมล
พรายสายชลน้ำเพียง	สินธุสุวรรณค์
โรยร่วงริบพร้อมพรรณ	แพร์พร้อม
แล้วลงหลังไหลจัด	จนแจก ไปนา
แฉะวากหว่างเวียนอ้อม	แบ่งน้ำนองแถว
สวนศรีพฤษชาติช้อย	หลายพรรณ
งามคอกดวงควงไบบัน	กลีเกล้า
คือจิตรลดาวัลย์	อิธิราช
บานแบ่งคนจรสรี	เฟื่องทุ่งขจรถวาย
อัศจรรย์จอมโลกเกล้า	ขนิษฐา
องค์พรหมพิษณูช	สี่แท้
เสด็จราวด่านค้ำวูด	บัตริราช
พระเกียรติพระยศแล	หลากกล้าโบราณ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากห้วยซบเหล็กแล้ว เมืองลพบุรียังมีท้องพรหมาสตร์และทะเลชุบศร ซึ่งเป็นแม่น้ำที่สำคัญ

“...ท้องพรหมาสตร์ หรือ เรียกกันว่า ท้องพรหมาสตร์ เป็นที่ลุ่มกว้างขวางอยู่ในระหว่างลำน้ำลพบุรีกับทางรถไฟสายเหนือ พอถึงฤดูน้ำชาวบ้านต่างพากันมาชุมนุมเพื่อเล่นเรือในบริเวณท้องพรหมาสตร์ตลอดจนถึงทะเลชุบศร และเมื่อได้มาประชุมกันมากเข้าก็เกิดการเหินแหนมล้อเลียนกันด้วยคำพูดระหว่างหนุ่มๆ สาวๆ จนกระทั่งได้คิดกันเป็นบทกลอนใช้สำหรับว่าแก้กันขึ้นเรียกว่า เพลงเรือ ในฤดูแล้งที่ท้องพรหมาสตร์ ก็เป็นที่ซึ่งชาวเมืองลพบุรีต่างพากันมาชุมนุมรื่นเริงกันทุกๆ ปี ในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนสี่ จนถึงวันแรมค่ำ เดือนห้า ซึ่งเป็นวันครุช ชาวบ้านตำบลใกล้เคียง พากันมาชุมนุมในท้องพรหมาสตร์นี้เต็มไปหมด ทุกคนแต่งกายใส่เสื้อผ้าที่สวยงาม บ้างก็นั่งเล่นลูกช่วง มอญรำ งูกินหาง และเสือกินวัว

ทะเลชุบศร เป็นที่ลุ่มอยู่ต่อจากท้องพรหมาสตร์ไปทางทิศตะวันออก ในฤดูฝนน้ำฝนไหลจากเทือกเขามาขังอยู่ในแอ่งนี้เป็นทะเลสาบ เมืองลพบุรีได้อาศัยน้ำจืดในทะเลชุบศรนี้

“...ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ปรากฏว่าทะเลชุบศรนี้ต้นเงินเสียเป็นส่วนมาก พระองค์จึงโปรดให้ช่างชาวฝรั่งเศสซึ่งเข้ามารับราชการในสมัยนั้นคิดแก้ไขโดยถมดินเป็นคันกันน้ำขึ้นสองด้าน เพื่อให้น้ำขังเป็นทะเลสาบอยู่ได้อย่างแต่ก่อน และทำปากจั่น คือประตูน้ำ ไขน้ำให้ล้นไหลลงมายังสระแก้ว ทำคล้ายที่กรองน้ำซึ่งอยู่ในระหว่างทะเลชุบศรกับเมืองลพบุรี แล้งฝั่งท่อดินเผาทำการประปาต่อจากสระแก้ว เอน้ำมาใช้ในเมืองลพบุรีที่ฝั่งทะเลชุบศรนั้น ก็สร้างค้ำหนักไว้สำหรับเป็นที่ประทับในคราวเสด็จประพาสอีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า “พระที่นั่งเย็น” หรือ “ตำหนักทะเลชุบศร” เป็นที่สำหรับเสด็จประพาสในฤดูน้ำ ชากำหนักตลอดจนค้ำน้อยใหญ่อันเรียงรายอยู่ริมเขื่อนนั้นยังปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ และในปัจจุบันก็ได้ขุดพบท่อระบายน้ำ ซึ่งยังจมดินอยู่อีกหลายสาย พวกชาวยุโรปที่เข้ามาในสมัยนั้น ได้เขียนจดหมายเหตุพรรณนาไว้ว่าฝั่งทะเลชุบศรนี้ มีบ้านเรือนน้อยใหญ่ตั้งเรียงรายกันเต็มไปหมด ขอให้คิดดูเถิดว่า ในสมัยนั้นจะสนุกสนามปานใด น่าเสียดายที่เดี๋ยวนี้ทะเลชุบศรต้นเงินเสียหมดแล้ว คงมีน้ำขังแต่เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้นที่ซึ่งต้นขึ้นมานั้น ราษฎรก็เข้าไปจับของทำไร่นานานกันไปเกือบหมด แต่ถึงกระนั้นก็ดีในปัจจุบันก็ยังเห็นฐานของเดิม ตลอดจนประตูระบายน้ำซึ่งเรียกกันว่า “ปากจั่น” ใต้ถุน และสิ่งพิเศษที่ควรจะทราบยิ่งไปกว่านี้ก็คือ น้อยหน้า อันมีชื่อของลพบุรีก็ปลูกกันเป็นบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก เรียกกันว่า น้อยหน้าพระที่นั่งเย็น...” (ศรี, 2516)

ครั้นหนึ่งสมเด็จพระนารายณ์ฯ เสด็จประพาสพระราชอุทยานป่าแก้ว ครั้นถึงเวลากลางวัน ตะวันร้อน สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงเสด็จเข้าประทับพักผ่อนพระองค์อยู่ภายในพลับพลา ใต้ต้นไม้ใหญ่ในพระราชอุทยานนั้น ขณะนั้นทรงได้ยินเสียงฝูงลิงเป็นสัด ส่งเสียงร้องอีกทีก็อยู่บนยอดไม้

ไม่ว่ากรรมใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แม้จะทรงทราบคืออยู่แก่พระราชหฤทัย แต่ก็เสวยมีพระราชดำรัสถามข้าราชการที่ตามเสด็จ ก็ไม่มีผู้ใดกราบทูลเพราะเห็นเป็นเรื่องน่าบัดสี พระองค์จึงทรงฝันพระพักตร์มาตรัสถามศรีปราชญ์ ด้วยความฉลาดและมีไหวพริบ ศรีปราชญ์จึงกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า ไม่ควรจะกราบทูลพระกรุณาหามิได้ มันทำสมภารสังวาสคิดประหลาดกว่าสัตว์ธรรมดา” พระองค์ก็ทรงพอพระทัยที่ศรีปราชญ์รู้จักใช้ถ้อยคำเพื่อกุศล จึงรับสั่งว่า “ศรีเอ๋ย เจ้าจงเป็นศรีปราชญ์ตั้งแต่นี้ไปเถิด”

เมื่อพระยาแสนหลวง เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลงมายังกรุงศรีอยุธยาและได้ทราบเรื่องนี้ เมื่อพบศรีปราชญ์ จึงสัพพอกถามเป็นคำโคลง และศรีปราชญ์ก็ตอบคำโคลง (เปลื้อง ,2515) ว่ากันดังนี้

เจ้าเมืองเชียงใหม่ :	ศรีเอ๋ยพระเจ้าอื้อ	ปางใด
ศรีปราชญ์ :	ปางเมื่อพระองค์เสด็จไป	ป่าแก้ว
เจ้าเมืองเชียงใหม่ :	รังสีบ่สคไส	สักหยาด
ศรีปราชญ์ :	คำเด่นอกในแก้ว	ผ่องน้อนพคุณ*

นอกจากนี้จากข้อความที่บาทหลวงเคอ ชัวซีย์ได้บันทึกไว้ตอนที่ไปเมืองลพบุรี และม. ก้องสดังชั้นนั้นได้พาบาทหลวงเคอ ชัวซีย์ไปเที่ยว ณ อุทยานแห่งหนึ่งห่างจากเมืองลพบุรีไม่ไกลนัก บันทึกไว้ว่า

“...เราไปเที่ยวกันในที่ราบใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งขาคหักกว้างทางพงไว้ ทัศนียภาพงดงามนัก มีต้นไม้งามๆ เขียวชอุ่ม มีสัตว์ให้ล่ากับนกกระทาเป็นอันมาก ภูเขาห่างจากที่ตรงนั้นไปไม่เกินหนึ่งลิเออ เขาผ่านเข้าไปในอุทยานแห่งหนึ่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม* มีต้นไม้ ไทร ทางเดินและคันคูมากมาย ผู้รักษาพระราชอุทยานนี้เป็นชาวฝรั่งเศส เขาทำงานได้เรียบร้อยดีมาก...” (ชัวซีย์, 2516)

เมื่อสร้างเมืองลพบุรีเป็นราชธานีแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ฯ ก็มักจะเสด็จมาประทับอยู่ที่เมืองนี้ในปลายฤดูฝนทุกๆ ปี พอถึงฤดูร้อนในปีต่อไปจึงเสด็จกลับลงไปประทับ ณ พระนครศรีอยุธยา เมืองลพบุรีก็ก่ดับครึกครื้นอีกจนตลอดรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ และหลังจากปี พ.ศ.2231 ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระนารายณ์ฯเสด็จสวรรคต ลพบุรีคงเป็นแต่เพียงหัวเมืองหนึ่งซึ่งพระราชาริบัติเสด็จไปประพาสเป็นครั้งคราว ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

บันทึกของชาวต่างชาติ

บันทึกของนิโกลาส์ แชรแวส์ที่กล่าวถึงดอกไม้และผลไม้ชนิดต่างๆ จากบันทึกของนิโกลาส์ แชรแวส์ ทำให้ทราบว่าไม้ดอกและไม้ผลที่เป็นที่นิยมและปลูกขายเพื่อทางการค้าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ มีอะไรบ้าง จากข้อความนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“...ประเทศนี้มีพื้นที่ดินอันอุดม และไม่จำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่ปลูกพื้นมันเท่าไรนัก เมื่อปลูกอะไรลงไปก็คืองอกงามดี ดอกไม้นั้นงามและมีปริมาณมากชนิด มีทั้งดอกกุหลาบและดอกดาวเรือง และตลอดปีมีดอกช่อนกลิ่นอันหอมเย็นกว่าของเรามาก ที่लगชนิดเราก็มไม่มีในทวีปยุโรป เช่นดอกมะลิกับดอกพุดซ้อน เป็นต้น

ดอกมะลिनั้นสีขาว (Munguery) รูปพรรณและไม้ดอกจู้ยเขียน (Narcisse) มีทั้งชนิดกลีบซ้อนและกลีบธรรมดา ทั้งสองชนิดมีกลิ่นหอมกว่าดอกไม้ใดๆ ของเราทั้งมวลสิ้น เป็นพรรณไม้พุ่มคล้ายต้นเซอแรง์ก้า (Seringua)

ดอกพุดซ้อน (Poussone) สีขาว และกว้างขนาดดอกกุหลาบใหญ่ๆ ของเรา กลิ่นใกล้เคียงกับดอก Jonquille (จำพวกจู้ยเขียน) ของเรา ออกในพรรณไม้พุ่มอันมีใบสีเขียวสดตลอดปี ใบคล้ายใบแต้วกว้างว่าสักหน่อย พอลมเหนือเริ่มพัด จะเห็นดอกไม้บานสะพรั่งไปทั่วทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะดอกเบญจมาศสีขาว แดง เหลืองและสอดสลัปสี พิเศษแล้วไม่น่าเป็นที่จะชมดอกไม้มานานาพรรณนี้...”

“...ต้นกล้วย (Banancier) มีอยู่ทั่วไปในประเทศ เป็นพฤษชาติ หรือจะพูดให้ถูก รุกขชาติ จำพวกผักกาดหัว (Poiree) ของเรา ใบนั้นใหญ่กว่าและอ่อนปนๆ กัน ลำต้นสูงตั้ง 2 บราชซ์* มีเปลือกปลีสีแสดหุ้มผลไม้อยู่ กลีบหัวปลีนั้นบานช้ำมาก ผลโผล่เมื่อกลิบขยายติดกับก้านเครือใหญ่เป็นหัวๆ พอลูกกล้วยสุกต้นก็ตาย มีหน่อใหม่หลายหน่อแซมขึ้นมาแทนที่ผลในปีเดียวกัน วนเวียนอยู่เช่นนี้ตลอดไป ผลไม้ชนิดนี้เนื้อนุ่มเหมือนผลมะเคือขาว (Figue Blanche) ของเรา

ต้นมังคุด (Mangoustan) ไม่ใช่ต้นไม้ที่แปลกอะไร เนื้อของมันอยู่ภายในเปลือกข้างนอกสีเทาๆ ข้างในสีแสด หนาสักครึ่งนิ้ว เมื่อนั้นขาว แบ่งออกเป็นกลีบๆ เหมือนส้มปอระดุกของเรา มีรสชาติคล้ายผลเชอริ (cerise) และชุ่มคอติ เขาใช้เปลือกของมันประกอบไอสด มีสรรพคุณในทางบำบัดโรคบิด

Ata ซึ่งคนสยามเรียกกันโดยสามัญว่า น้อยหน้า (Noide) เป็นต้นไม้ที่งามมากแม้จะไม่สูงใหญ่นัก และให้ผลเร็ว รูปพรรณคล้ายๆ กับลูกสน (Pomme de Pin) แต่ใหญ่กว่ามาก เปลือกหนาเนื้ออ่อนเปื่อย รสชาติคล้ายครีมใส่น้ำตาล

ต้นมะม่วง (Manguier) ใบคมีลักษณะคล้ายกับใบต้นนัท (Noyer) ของเรา มีรสชาติดีกว่าผลไม้ทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงมาแล้ว มีเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง รูปร่างเป็นวงรูปไข่ ผลงามที่สุดยาวตั้งฝ่ามือ มีอยู่ 5 หรือ 6 ชนิดด้วยกัน ที่เขาเรียกกันว่า มะม่วงแก้ว (Mangue de Perroquet) นั้นเป็นดีกว่าชนิดอื่นๆ ทั้งหมด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทุเรียน (Durillon) เป็นผลไม้ที่คนสยามชอบมากที่สุดมีรสอร่อยมาก แต่คนที่ไม่คุ้นกับกลิ่นของมันแล้วเวลากินถึงแก่อุดจุก เปลือกของมันคล้ายกับเปลือกผลเชสต์นัทเขียว (Chataigne Verte) ของเรามาก แต่มีหนามมากกว่า รูปพรรณมันกลมๆ ขนาดเท่าส้มโอ

ต้นขนุน (Jaquetier) ผลมีขนาดและรูปพรรณคล้ายพริกของเรา เปลือกเกือบเหมือนทุเรียน มีเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่เท่าถั่ว feve ของเรา มีเนื้อสีเหลืองค่อนข้างหนาหุ้มเป็นสำเนาที่ใช้บริโภคได้สำหรับผลไม้ชนิดนี้

Papaya หรือที่เรียกกันว่า มะละกอ (Molokos) เป็นพรรณไม้ไม้ไผ่เป็นโทรง มีแต่ใบ ไม่มีกิ่ง และรสชาติไม่ผิดกับแดงไทยของเราเท่าไร นอกจากจะหวานจัดกว่าเท่านั้น และเมล็ดของมันกลมเหมือนเม็ดพริกไทย

ต้นสับปะรด (Ananas) ให้ผลที่มีรสชาติดีพอใช้ แต่ไม่ค่อยจะดีต่อสุขภาพนัก ถ้าไม่เอาใจใส่ลดความดิบ (Crudite) ของมันลงเสียบ้างด้วยน้ำตาลหรือเหล้าองุ่น รูปพรรณเป็นรูปไข่คล้ายผลสน เปลือกแดงและเขียว มีลูกเหมือนผลของเรา...” (นิโกลาส์, 2506)

นอกจากไม้ดอกและไม้ผลแล้ว นิโกลาส์ แซร์แวงส์ยังบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสวนในอารามแห่งหนึ่งไว้ด้วย มีข้อความว่า

“...วัดที่เจ้าพระยาพระคลังหนคนเก่าสร้างขึ้นโดยพระบรมราชโองการเมื่อ 8-9 ปีที่แล้วมานี้ นั้น เป็นงานที่มีความงดงามล้ำเลิศเป็นพิเศษทีเดียว การตกแต่งประดับประดากวีจิตรกรรมสถาปัตยกรรมรอบโบสถ์ไว้ทุกโบสถ์ และใช้เป็นผนังกันน้ำท่วมด้วย ระหว่างตัวโบสถ์กับกำแพงแก้วนี้มีความกว้างประมาณหนึ่งวาครึ่ง ใช้ทำเป็นอุทยานประกอบด้วยเจดีย์ทาทองร่วมพันองค์ สูงตั้งแต่ 5 สอกขึ้นไปจนถึง 50-60 สอก ในท่ามกลางนั้นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิและอังคารของผู้สร้างโบสถ์ดูเหมือนจะงดงามเป็นเยี่ยมและสูงกว่าเพื่อน ต้นไม้ที่ปลูกเรียงขึ้นเป็นสองแถว ทำให้อุทยานสวยสดงดงามยิ่งนัก ดูประทับใจยิ่งนัก และดอกไม้อันบานอยู่ทุกฤดูกาล ทำให้อุทยานเหล่านี้ดูเป็นอุทยานที่งดงาม ประสมกับความสะอาดสะอ้านของสิ่งปลูกสร้างและสถานที่อันสงบสงัดเข้าด้วยกันแล้ว ก็เลยเป็นสิ่งน่าทึ่ง และดูมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง นอกกำแพงออกไปเป็นลานทราย มีต้นไม้ปลูกเรียงรายไว้หลายแถว และมีสวนเล็กๆ ที่ภิกษุได้สร้างขึ้น...” (นิโกลาส์, 2506)

จากบันทึกจะเห็นได้ว่า ในอารามแห่งนี้มีสวนเล็กๆ ที่พระภิกษุจัดขึ้น มีต้นไม้ใหญ่ให้ความร่มเงา และมีดอกไม้บานตลอดทั้งปี ดอกไม้เหล่านี้ก็น่าจะเป็นพวกดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เพื่อสร้างบรรยากาศให้ภายในอาราม

สรุปสวนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

มีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ได้รับความรู้ วัฒนธรรม อารยธรรม ต่างๆ และสิ่งใหม่ๆ จากต่างประเทศ ความรู้ที่ได้ คือ การก่อสร้างปราสาท วัด รวมไปถึงการทำ น้ำพุ การต่อท่อดินเผาจากอ่างจับเหล็กเข้าไปถึงพระบรมมหาราชวังโดยอาศัยแรงดันทำให้น้ำพุ่ง ขึ้นจากท่อกลายเป็นน้ำพุ เริ่มนำพันธุ์ไม้จากต่างประเทศเข้ามาการจัดสวนเป็นครั้งแรก สำหรับ สวนภายในพระบรมมหาราชวังประกอบด้วย สระแก้วหรือสระน้ำ น้ำพุ เขามอหรือภูเขาจำลอง ไม้ดอกหอมและไม้หอม เช่น ดอกมะลิ ดอกพุดซ้อน ไม้ใบ ไม้พุ่มพันธุ์ต่างๆ ปลูกพันธุ์ต่างๆ ไม้ ผล เช่น ทุเรียน สับปะรด กล้วย มะม่วง มังคุด น้อยหน่า ขนุน มะละกอ เห็นได้ว่าเขามอได้รับ วิวัฒนาการมาจากจีน นอกจากนี้ภายในวัดมีการจัดสวนเล็กๆ ปลูกประดับด้วยพันธุ์ไม้ดอกหอม และต้นไม้ใหญ่ให้ความร่มเงา ทำให้บรรยากาศในวัดดูน่ารื่นรมย์ขึ้น

สวนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

ตั้งแต่ต้นรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ.2231 จนถึง ตอนที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ.2310

ในปี พ.ศ.2230 สมเด็จพระเพทราชาโปรดให้สร้างพระมหาปราสาทขึ้นอยู่ทางทิศตะวันตก ของพระราชวังและมีพระนามว่า “พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์” จากพระราชพงศาวดารกรุงเก่าได้ กล่าวไว้ว่า

“...พระที่นั่งองค์นี้ ตั้งอยู่ในวังด้านหลังทางทิศตะวันตก เป็นประสาทจตุรมุขอยู่บนเกาะ มีน้ำล้อมรอบ อิฐที่ก่อใช้ขนาดเดียวและก่อลักษณะอย่างเดียวกันกับพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์คือ ก่อมีเลงสลักเป็นชั้น คงจะทรงโปรดพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ว่าก็แข็งแรงมั่นคงดี จึงโปรดให้ เรือนอย่างมาทำบ้าง เป็นแต่เปลี่ยนรูปและลวดลายให้ผิดกันเท่านั้น ที่ตรงมุขด้านหลังพระมหา ปราสาทก่อเป็นแท่นอิฐลดชั้น เเชิงแท่นมีลายบัวคว่ำทั้ง 2 ข้าง ที่ข้างแท่นด้านในฝั่งท่อดิน ต่อแท่น เข้ามาข้างในก่อเป็นช่องเป็นคอนลิก เป็นที่ขังน้ำ เมื่อขุดลงไปในที่แถวนี้พบหินก่อเขาหลายสิบ ก้อน คิดว่าในที่นี้เองจะเป็นอ่างแก้ว ที่จะก่อเขามอน้ำพุเป็นที่เลี้ยงปลาเงินปลาทอง แท่นสูงนั้น จะเป็นที่เสด็จขึ้นไปทอดพระเนตรปลา ถ้าทอดพระเนตรไปตะวันตก ก็จะทรงเห็นปลาใหญ่ใน สระ ถ้าทอดพระเนตรมาข้างใน ก็จะทรงเห็นอ่างแก้วปลาเงินปลาทอง และบนแท่นนี้จะเรียกว่า พระที่นั่งโปรยข้าวตอกก็ได้กระมัง ที่มุมสระด้านเหนือก็มีแท่นใหญ่อีกแท่นหนึ่ง กว้าง 9 วา 2 สอก ยาว 10 วา สอก สูง 7 สอก ข้างบนคະเนว่าจะมีผนังเป็นคันรอบ แต่เห็นจะถูกรื้อเสียแล้ว ที่ริม ผนังข้างใน มีท่อดินเผาฝังลงมาที่พื้นดิน ห่างจากฐานอิฐใหญ่นี้มาทางตะวันออก 7 วา มีที่ขังน้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่ออิฐเกรียงปูนกว้าง 6 สอก ยาว 11 สอกตีบ ลึก 1 สอก แทนอิฐสูงนั้นคงจะเป็นที่ขังน้ำสำหรับไข
ไปน้ำพุที่ต่างๆ...” (นิรมาน, 2507)

จากพระราชพงศาวดารจึงทำให้ทราบว่า “พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์” นี้มีการขุดสระคู
อยู่ทางด้านซ้ายและด้านขวาของพระที่นั่ง มีการก่ออ่างแก้วและเขามอขึ้นมา และพระที่นั่งแห่งนี้
ได้สร้างเชื่อมกับ “พระที่นั่งโปรยข้าวตอก” สำหรับเสด็จประทับโปรยข้าวตอก ภายในสระแห่งนี้
นี้ประกอบไปด้วยปลาพันธุ์ต่างๆ เช่น ปลากระโห้ ปลาคะเทียน และทิวไม้พันธุ์ต่างๆ มีน้ำพุ
เขามอและอ่างแก้วที่เลี้ยงปลาเงินปลาทอง ส่วนริมน้ำก็จะมีต้นไม้ใหญ่น้อยคอยให้ร่มเงา ดังจะ
เห็นได้จากนิราศธารทองแดงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (กรมศิลปากร, 2513) ดังนี้

นั่งเล่นเห็นหมู่ปลา	พริ้งพรุมาเหล่าเหลือหลาย
กินข้าวเอาโปรยปราย	ปลามาใกล้ได้เห็นตัวๆ
นั่งชมปลาหมิวหมู่	เรียงราย
พรุพริ้งมาเหลือหลาย	วายหวิง
กินข้าวเอาโปรยปราย	ลงบ่อย
ปลาว่ายใกล้ได้ทิ้ง	ห่อเข้าคูปลาฯ

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงพันธุ์ไม้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ หรือที่เรียกกันว่า
“เจ้าฟ้ากุ้ง” ได้พรรณนาเรื่องราวไว้ในบทร้อยกรอง คือ กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง ซึ่งได้
พรรณมาถึงพันธุ์ไม้นานาชนิดไว้อย่างไพเราะเป็นอย่างมากและเป็นที่รู้จักของคนในสมัยก่อน จึงได้
ยกตัวอย่างบางตอนของกาพย์ห่อ โคลงนิราศธารทองแดง ดังนี้

ชาตบุษย์พุทธรักษา	กุหลาบกนาบทั้งสองทาง
เบงระมาคี่สุน่กา	กลีบบานพราวเหล่าดาวเรืองฯ
ชาตบุษย์พุทธรักษา	เคียงกาง
กุหลาบกนาบสองทาง	กลั่นฟุ้ง
สาวสาวฉวยชิงหุ้ง	เก็บร้อยรอรอรองฯ
เพกาเสาเกกุ่ม	ไม้คาคุ่มทุมราชา
สุกรมมะขมพวา	ไม้หมากเข้านางแปล้าฯ
เพกาฝักข้อมกุ่ม	ผลหนา
คาคุ่มทุมราชา	เนื่องหน้า
สุกรมมะขมพวา	ชมพู
สาเก ไม้หมากเข้า	อีกแปล้านางฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กระจายสหายชรัองนาง	ผ้าสไบบางนางสีดา
ห่อห้อยช้อยลงมา	แต่คำไม้ใหญ่สูงงามฯ
กระจายสหายคลี่ชรัอง	นงพาง
สไบบางนางสีดา	ห่อห้อย
ขึ้นเลื้อยเพื่อยลงมา	โบยโบก
แต่คำไม้ใหญ่น้อย	แกว่งเอียงไปมาฯ
กะเข้เข้าบรรจง	ปากแจกตรงทรงหาบหาบ
แล่งปิ่นของพระราม	รูปงามคิมี่สีบมาฯ
กะเข้ นางแต่เจ้า	ผจงงาม
ปากแจกทรงหาบหาบ	ห้วงห้อย
แล่งปิ่นของพระราม	ยังอยู่
รูปร่างงามน้อยน้อย	งอกขึ้นสีบมาฯ
เล็บนางงามเสลี่ยม	คั้นนางเข้มแกมคองคิง
สุพรรณนิภาการะหึ่ง	คอกราชพฤกษ์ชีก ไทร ไครฯ
เล็บนางนวยเน่งน้อย	พอพึ่ง
นางเข้มแกมคองคิง	อีกอ้อย
สุพรรณนิภาการะหึ่ง	บานแบ่ง
ราชพฤกษ์ชีกควงช้อย	พู่เพียง ไทร ไครฯ
ชง โคะตะ โคะตะขบหัว	คั้นคุดมกาฝากลง
ขอบกลคั้นมาหงส์	มะเคือคูกุลกนบแมวฯ
ชง โคะตะ โคะตะขบหัว	คาดคง
คุดมกาฝากลง	คิดไม้
นมแมวมหาหงส์	เห็นอยู่
มะเคือคูกุลกนงอกได้	แต่ทั้งสอยกินฯ
กำจัดสลัด ไคจั้น	บนพื้นภูฎเขาสูง
แคะกางขางขงคอง	คั้นตะแบกแปลกกันบานฯ
สลัด ไคกำจัดคั้น	หางขง
บนภูฎเขาสูง	หยังหขึ้น
แคะกางขางขงคอง	ตรงโครค
ตระแบกแปลกกันขึ้น	เกลื่อนกลุ้มบานไสวฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แกลฝอยข่อยเข็มข้า	ต้นกาลามาคอกบาน
จิ้งจับพลับพลึงปาน	นิ้วมือเรียบเปรียบเทียบกลิ้งๆ
แกลฝอยข่อยข่าขึ้น	ขนคขนาน
เข็มนาาคอกบาน	ที่แจ้ง
จิ้งจับพลับพลึงปาน	มือเรียบ
นิ้วแ่งงามดั่งเกล้ง	พ่นด้วยเทียบกลิ้งๆ
พุมเรียงเคียงคัคเค้า	คั้นปุ้เจ้าเหล่าจิงจำ
คั่นอุ่่นขนุนสำ-	มลอมะก๋อสะคอสะเตียนฯ
พุมเรียงเคียงคัคเค้า	บานจำ
ปุ้เจ้าเหล่าจิงจำ	ไขว้ขึ้น
คั่นอุ่่นขนุนสำ-	มลอมาก
มะก๋อสะคอสะเตียนพีน	เตียนเกล้งคลิบเตียนฯ
กำจายรายห้องที่	คั่นลันจีที่ทางจร
กล่าพะเงาะเรียงสลอน	สะท่อนทวงพะวงงชุมฯ
กำจายรายที่ห้อง	คองคอง
ลันจีที่ทางจร	ปากว่าง
กล่าพะเงาะเรียงสลอน	ทรงลูก
สท่อนกลางสาคส้าง	ลูกเล็ยพะวงงชุมฯ
จิ้งข้อยอม โดย	ควงร่ายโรยโชยชายชม
ฉิ่งซี้ถ้ทางสม	ร่นร่นสนุกปลุกปลืมใจฯ
ขอม โดยจิ้งข้อย	สลอนสลม
ควงโรยโชยชายชม	จีนหน้า
ฉิ่งซี้ถ้ทางสม	เย็นเฉื่อย
ร่นร่นสนุกกริกหรั	ปลุกปลืมใจหญิงฯ
กล้วยไม้ห้อยค้ำเตี้ย	นมค้ำเรีรียทางไป
หอมหวังวังเวงใจ	ว่ากลันแก้วแล้วเรียนเหลียวฯ
กล้วยไม้ห้อยช้อยคลี่	ควงไสว
นมค้ำเรีรียทางไป	กลันกล้า
หอมหวังวังเวงใจ	รสราค
ว่ากลันแก้วแล้ว	หยุดยั้งแลเหลียวฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทองกวาวคราวดอกแดง	เชิงจำแฉงแดงเหียงหัน
ถ้าโยไม้มุกมัน	เคียมตะเคียนเถียนรังเรียงฯ
ทองกวาวคราวดอกพร้อม	แดงฉัน
เชิงจำแฉงเหียงหัน	เหี้ยวฉัน
ถ้าโยไม้มุกมัน	เฟื่องฝ่อ
เคียมตะเคียนเถียนฉัน	หมูไม้
เจดพิงคีลีเสียดสรท	พรมคคนคงทาดง
เลียบครุฑสุดสูงระหง	ฉันเต้าร้างกร่างแฉ้วกะ โคนฯ
สรทต้อยลีเสียดฉัน	เปนกง
พรมคคคนทาดง	ฉ่านกว้าง
เจดพิงคีสูงระหง	พิงอาด
เลียบครุฑฉันเต้าร้าง	กร่างแฉ้วกะ โคนหนาฯ
ครคครวยสลวยรมฉ้อ	สะตอสะตือฉ้อหลายมาน
มะหาดมะตาดแสมสาร	มะตุมมะชวิดฉิมมูลเพลิงฯ
ครคครวยสลวยรมฉ้อ	เสถียรสถาน
สะตอสะตือฉ้อหลายมาน	มากพัน
มะหาดมะตาดแสมสาร	ฉนับสนุน
มะตุมมะชวิดฉิดฉัน	คกไม้เจตมูลฯ
ปอเป็งเตงเตยตาล	สรทระการปานหางโต
ฉันทองตลองคองโพ	ฉักสูงสุดพุทรากระฉินฯ
เตยตาลปอปานเป็ง	เตงอะโ
สรทเปรียบหางสิงห์โต	คำผู้ม
ฉันทองตลองคองโพ	ทะเลเรียบ
พุทราฉักสูงกุ่ม	คำไม้กระฉินงามฯ
ปรูประระกำคก	ฉันรทฟ้าหญ้านางแฝง
พั่วพุ่มชุมแสงแซง	ถูกฉิดฉันหล่นลงเนืองฯ
ปรูประคะเคียรคายฉ้วย	ระกำแดง
รทฟ้าหญ้านางแฝง	ฝากเหรีอง
พั่วพุ่มชุมแสงแซง	กางกึ่ง
ถูกคกคกลงเหนือง	กลาคคกุ่มกลางฉินฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พาดโฉนตะไคร้มะนาว	เทียนข้างน้ำหาวมนทรี
หอมเขลิ้นเบญจกานี	หงอนไก่สลับทับทิมบานฯ
พาดโฉนตะไคร้เนื่อง	มะนาวมี
ข้างน้ำหาวมนทรี	หนาคันน้ำ
หอมเขลิ้นเบญจกานี	เทียนป่า
หงอนไก่ทับทิมกล้า	กลีบช้อยแดงฉั่นฯ
น้อยหน้าหนาเป็นเหล่า	น้อยแห่นเกล้าเจ้าตามชม
นางนวลนวลนางสม	หัวน่าน้ำกุ่มทุ่มนาขนานฯ
น้อยหน้านำลูกพร้อม	โตกลม
น้อยแห่นเกล้าตามชม	จีนคู่
นางนวลนวลนางสม	โสภิศ
หัวน่าน้ำมีเกลื่อนกุ่ม	กุ่มท้อมนาขนานฯ
ไม้เทศงามผาดผุด	คันเลียบครุฑพุทธรักษา
ทองดีบอย่างงามนานา	ข้าวดอกแตกแปลกดอกขาวฯ
ไม้เทศงามเงื่อมเต็ม	เลขา
เลียบครุฑพุทธรักษา	โทษคู่
ทองดีบอย่างครุฑ	งามเลิศ
ข้าวดอกแตกดวงกุ่ม	แปลกด้วยดอกขาวฯ
มังคุดลมุดหมากเหม้า	เหล่าทุเรียนเนียรภูลี
มุลมันสังกรณี	มีร้อยลิ้นอินทผลาล้า
มังคุดลมุดหมากเหม้า	มากมี
ทุเรียนเนียรภูลี	คำค้อม
มุลมันสังกรณี	มีมาก
คันร้อนลิ้นขึ้นถ้อม	ห่มไม้อินทผลฯ
แหงทวยกด้วยกุศิบ	คันปีปไสวไข่นำหอม
พอลมพนมพนอม	น้องโลกเลียบหลาหลกปะโลงฯ
แหงทวยกด้วยศิบเลื่อย	เครื่องอม
ปีปไสวไข่นำหอม	ท้วเบื่อง
พอลมพนมพนอม	ลำเจียก
โลกเจียบหลาหลกเหนือ	น้องคันปะโลงสารฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมากม่วงพวงพรวน้อย	พิมเสนห้อยสอยมากิน
สุกห้ามตามใจถวิล	เอาตะกร้อชอเกี่ยวลงฯ
หมากม่วงพวงห้าม้อย	ยามเย็น
พรวนพิมเสนเหลืองปน	ปากกร้อ
หมอนทองม่วงมันเย็น	เคิร์สู่
สอยແ່พกลางหัวหรือ	หล่นกุ่มชิงกันฯ

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือบ้านเมืองยิ่งเกิดความระส่ำระสายภายในยิ่งขึ้นและในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ก็เกิดสงครามจ้ำเค็มภายในพระราชสำนักตลอดระยะเวลา 45 ปี เป็นอันสิ้นสุดกรุงศรีอยุธยา

สรุปสวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

สมัยอยุธยาตอนปลายมีการสร้างพระที่นั่งเย็น สวนในพระตำหนักก็คงไม่ต่างจากสมัยพระนารายณ์ฯ โดยมีการสร้างขึ้นมาใหม่ คือ สระแก้ว น้ำพุ เขามอ ไม้ดอก ไม้ใบ ไม้ผล ไม้้ำพันธุ์ต่างๆ ปลาพันธุ์ต่างๆ อ่างแก้วเลี้ยงปลาเงินปลาทอง และจากบทกลอนที่กวีแต่งทำให้เราทราบถึงพันธุ์ไม้ดอกและไม้ผลมากยิ่งขึ้น เช่น กุหลาบ คาวเรือง ยี่ลุน มะยม ชมพู่เล็บนาง ชงโค ตะโก นมแมว มะเดื่อ แผล้อย ข่า พลับพลึง จิว ลิ้นจี่ เงาะ ลางสาคร กล้วยไม้ แก้ว

3. สวนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ 1-3

สถาปนาปดยกรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ดังตารางที่ 3 ทรงสร้างพระบรมมหาราชวังครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้สร้างวัดและให้เสนาบดีสร้างบ้านเรือนอยู่รอบๆ พระราชวัง เมื่อเสนาบดีชุดเก่าถึงแก่อสัญกรรมลงแล้ว เสนาบดีใหม่ขึ้นแทนและสร้างบ้านเรือนห่างไกลพระราชวัง

ตาราง 3 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์

ลำดับ	พระนาม	ราชวงศ์	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)
1.	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช	จักรี	2325-2352

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตาราง 3 ลำดับของพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ (ต่อ)

ลำดับ	พระนาม	ราชวงศ์	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)
2.	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	จักรี	2352-2367
3.	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	จักรี	2367-2394
4.	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	จักรี	2394-2411
5.	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	จักรี	2411-2453
6.	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	จักรี	2453-2468
7.	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	จักรี	2468-2477
8.	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	จักรี	2477-2489
9.	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช	จักรี	2489-ปัจจุบัน

ที่มา : สนั่น (2521)

พอมายังสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) จึงทรงพระราชทาน แลกที่บ้านเสนาบดี เพื่อขยายเขตพระราชวังออกไปทางด้านใต้ แล้วให้สร้างถนนขึ้นระหว่างเขตพระราชวังถึงวัดพระเชตุพน (ถนนท้ายวัง) เมื่อขยายพระราชวังออกไปแล้ว ทรงพระราชดำริว่า

“พระราชวังครั้งกรุงเก่า มีสวนและสระแก้ว เป็นที่สำหรับประพาสสำราญพระราชอิริยาบถ ข้างในพระบรมมหาราชวัง เมื่อในรัชกาลที่ 1 ทรงสร้างสวนสำหรับประพาสไว้ภายในพระราชวัง เรียกวสวนขวา แต่สวนขวาซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 1 นั้น เป็นแต่ได้ขุดสระและปลูกพระตำหนักทองที่ประทับในสระไว้หลัง 1 กับมีพลับพลาที่สวยหลัง 1 อยู่ริมปากอ่างแก้ว หน้าเขาก่อด้วยฟองน้ำ นอกจากนี้ยังหาได้สร้างสวนสระให้เป็นที่ประพาส บริบูรณ์เหมือนพระราชวังครั้งกรุงเก่าไม่ และ ทรงพระราชดำริว่า ข้างฝีมือคิมามากขึ้นแล้ว สมควรที่จะสร้างสวนขวาในพระบรมมหาราชวังให้ งดงามบริบูรณ์ได้ การสร้างสวนขวาไม่เป็นเพียงแต่ที่ประพาสเพื่อสำราญราชอิริยาบถเท่านั้น ยัง เกี่ยวกับการราชการ 2 ประการ คือ ได้ปรากฏพระเกียรติยศสืบไปในแผ่นดินประการหนึ่ง เพราะเมื่อ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ข้าศึกและพวกสร้างความพินาศให้เป็นอย่างมาก ก็ต้องการให้ปรากฏ แก่นานาประเทศว่า ไทยตั้งตัวเป็นอิสระ เหมือนดังเดิมแล้ว และเพื่อจะคูดิปัญญาข้าราชการซึ่งเป็นช่างให้ทำการไว้ฝีมือประการหนึ่งเพราะฉะนั้นการทำสวนขวาก็เพื่อบำรุงฝีมือช่างนั่นเอง”

(สนั่น, 2521) ดังภาพที่ 7 และ 8

ภาพที่ 7 สวนขวา
ที่มา : นิรนาม (2546)

ภาพที่ 8 กลุ่มสถาปัตยกรรมแบบจีนแห่งนี้อยู่ในสวนขวา
ที่มา : นิรนาม (2546)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สวนขวาอยู่ทางหมู่พระราชมณเฑียร เมื่อสร้างสวนขวาเสร็จแล้วพระองค์ (รัชกาลที่ 2) ได้ทรงส่งแผนที่และสิ่งของแก่เจ้าเมืองเวียงจันทน์

“ตำเนาร่างคราเมืองเวียงจันทน์

ให้พระราชทานแผนที่อย่างสระอย่างเถ่ง สิ่งของขึ้นไปให้เจ้าเวียงจันทน์ ณ ปีเถาะ เอกศก ศักราช 1181

หนังสือเจ้าพระยาจักรีมาแจ้งเจ้าเวียงจันทน์ ค้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าให้ขุดสระและปลูกพระที่นั่งท่าแก้งในพระราชวัง เป็นที่ประพาสสบายพระทัย และซึ่งเจ้าเวียงจันทน์ได้ลงไปช่วยทำการขุดสระครั้งก่อนนั้น เห็นยังคับแคบอยู่ บัดนี้ให้ขยายกำแพงพระราชวังด้านใดออกไปอีก จึงให้ขุดสระประจบสระเก่าต่อลงไปโดยยาวและกว้างรั้งวัดได้ 3 เส้น 4 วา กว้าง 2 เส้น 8 วา พระราชดำริเทียบที่เป็นเกาะใหญ่เกาะเล็ก ลงเขื่อนกรออิฐ ทำพระที่นั่งแก้งเงินและตึกอย่างฝรั่งขึ้นเป็นอันมาก หว่างแก้งหว่างตึกนั้นให้ปลูกต้นไม้มีดอกมีผล เอนชายไปตามขอบสระร่วมแสงแดด ให้เอาศิลาแท่นใหญ่เล็กมาทำเป็นมอเป็นแหลมและหาดปิดบังหรือเขื่อนเสียดิน ในท้องสระนั้นปลูกด้วยอิฐใหญ่ให้น้ำใสสะอาดปลูกบังหลวงบัวเดือนที่ชายแหลมชายหาดทุกแห่ง แล้วเลี้ยงปลาสารพันเวลาเช้าเวลาเย็นเสด็จออก ณ พระที่นั่งแก้งไปรอยข้าวคอกข้าง เสด็จพระแท่นศิลาได้ร่วมต้นไม้ข้างทรงไปรอยข้าวคอกพระราชทานปลาทั้งปวง ทอดพระเนตรนกไนรีสัตว์แฉกเด้ากระดูก ซึ่งแขวนไว้ที่กิ่งไม้ นกเป็ดน้ำ นกคืบแค ลอยเล่นน้ำอยู่ อันนกกนอกว่านี้ก็เลี้ยงปล่อย เลี้ยงแขวนไว้ในสวนเป็นหลายชาติ และซึ่งทรงพระราชดำริสร้างพระที่นั่งแก้ง ขุดสระไว้ในพระราชวังทั้งนี้เพื่อจะให้พระวงศานุวงศ์ฝ่ายในเป็นที่ประพาสเล่นด้วยมิได้ไปเห็นภูเขารน้ำแห่งใดแล้วจะได้ดูศดิปัญญาข้าราชการซึ่งเป็นช่างช่างจะไว้ฝีมือ ช่างจำหลักช่างเขียนช่างปั้นช่างปูนช่างปากไม้ช่างคันไม้ไทยจีน ให้เป็นพระเกียรติยศปรากฏไปในแผ่นดิน แล้วก็พระราษฏรกลอยู่อย่างหนึ่ง ครั้นถึงเทศกาลผลไม้ชุกชุมก็ทรงพระราชศรัทธา ให้อารามนาพระราชาคณะเข้าไปรับพระราชทานฉันปิยจังหันได้มากกว่าฉันที่อื่น เพราะได้ผู้มีมือช่างซึ่งทำไว้นั้นและโปรดให้พระเจ้าลูกหลานเธอ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่สนิทฯ เข้าไปพายเรือเที่ยวชมเล่น พระราชทานเลี้ยงดูคั้งนี้เนื่องๆ ถ้าเทศกาลตรุษสงกรานต์ เข้าพระวษาสารท ออกพระวษา วันวิสาขบูชาเพ็ญเดือน 11, เดือน 12 ก็ทรงพระราชศรัทธา ให้เชิญพระพุทธรูปแก้วมณี และพระบรมสารีริกธาตุ ไปสถิตไว้ในพระที่นั่งแก้งลงคาสวรรค์ กระทำการสมโภชพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ภรรยาข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย เข้าไปร้องสักระวาดอกสร้อยมโหรีเพลงเครื่องท่อนมอญทะเล แะ สรรพการมหรสพต่างๆ ให้แต่งแก้งตั้งเครื่องแก้วแขวนโคมแก้วโคมแพรหลายอย่าง ตามสักการบูชาพระบรมธาตุ ครั้งละสามคืนบ้างสี่คืนบ้าง และเมื่อเพ็ญเดือน 12 ปีเถาะเอกศกนี้ พระยานครลำปาง พระยาน่านลงไปเฝ้าทูลละอองฯ ณ กรุงเทพฯ ก็ได้โปรดให้พยานุครภรรยาเข้าไปเยี่ยมชมพระที่นั่งแก้ง ซึ่งตกแต่งแลการเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวนขวาไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปไซประโยชน์ดานการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มหรสพสมโภชสิ้นทุกคน ถ้าเทศกาลแต่งแก่งเลี้ยงดูทุลละของฯ ครั้งใด ก็มีพระราชหฤทัยคิดถึงเจ้าเวียงจันทน์ทุกครั้ง ด้วยได้ลงไปเห็น จึงโปรดให้ถ่ายอย่าง เป็นแผนที่สระที่แก่งเก่าใหม่พระราชทาน ขึ้นมาให้เจ้าเวียงจันทน์ดูพอเป็นสำเนาพลาง ถ้าเจ้าเวียงจันทน์ว่างราชการเมืองเมื่อใดจะลงไปเฝ้าทุลละของฯ ณ กรุงเทพฯ ก็ให้พาบุตรภรรยาโหรีละครกับให้หาพายและนงเงาะกรมลงไปด้วยจะได้เล่นตามสบายใจ อันเรือสำหรับพายเล่นและกั้งไม้ที่หน้าแขวนนกนั้นมืออยู่เป็นอันมาก

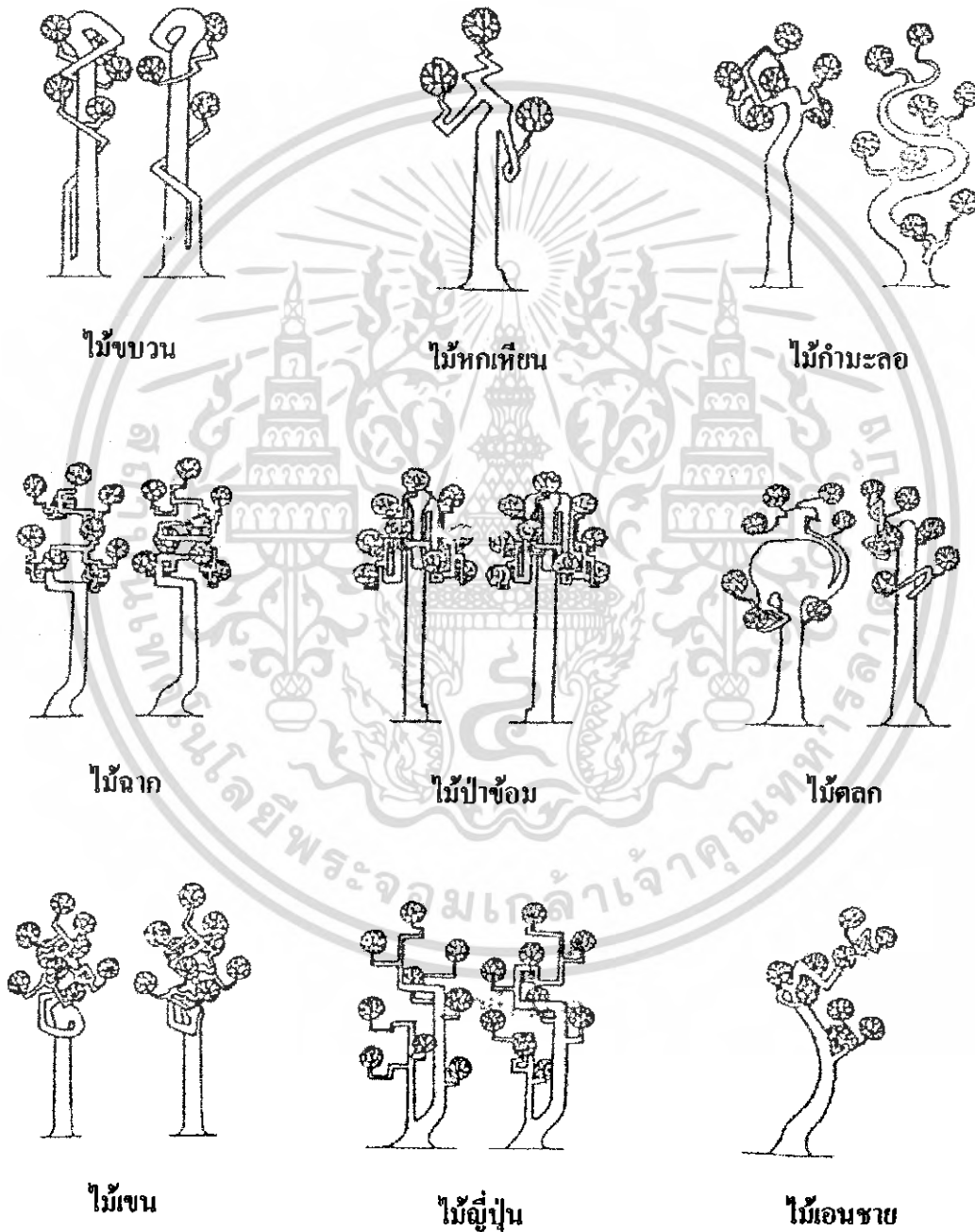
หนังสือมา ณ วัน 6 เดือน 2 ขึ้นค่ำ 1 จุลศักราช 1181 ปีเถาะเอกศก”

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงโปรดการเล่นไม้คัดและ ไม้ญี่ปุ่น โดยได้เริ่มขึ้นจากพระสงฆ์แล้ว จึงแพร่เข้าไปถึงพวกขุนนางในวังและราษฎรที่มีฐานะดี ไม้คัดนี้มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แต่จะมาเฟื่องฟูมากในรัชกาลที่ 2 การเล่นไม้คัดส่วนมากจะเลือกไม้ที่มีเนื้อเหนียว ไม้หักง่าย มีใบเล็ก แดก กิ่งก้านดี และไม้เจริญเติบโตเปลี่ยนรูปร่างเร็ว ไม้คัด (ภาพที่ 9) ถูกแบ่งออกเป็น 9 ชนิด คือ

1. ไม้ขบวน คือ ไม้ที่มีหุ่นหรือคั่นตรงขึ้นไปราว 2 - 3 ส่วนของลำต้น แล้วคัดให้วกเวียน พลิกแพลงขึ้นไป แต่เมื่อวนจนถึงยอดแล้ว ยอดจะต้องชี้ขึ้นตรงกับลำต้นพอดี
2. ไม้ฉาก คือ ไม้ที่มีหุ่นเป็นรูปมุมฉาก กิ่งพับเป็นมุมฉาก จะเป็นคั่นคู่หรือคั่นเดี่ยวก็ได้ มักทำเป็นรูปประแจจีน ซึ่งมีลักษณะวงก้านและง่ามหวงคางมด
3. ไม้หักเหียน คือ ไม้ที่มีหุ่นหักลงดินแล้วกลับขึ้นโดยวนรอบต้นก็ได้หรือไม่วนก็ได้
4. ไม้เขน คือ ไม้ที่มีกิ่งหันไปในทิศทางต่างๆ กัน 3 ทาง คือ กิ่งลงล่าง 1 กิ่ง ไปทางข้าง 1 กิ่ง และขึ้นข้างบนหนึ่งกิ่ง แต่ละกิ่งไม่ควรมีข้อใบมาก แต่ละข้อควรหันไปในทิศทางต่างกันด้วย และต้องทำยอดให้เอี้ยวกลับไปข้างหลัง
5. ไม้ป่าข้อม คือ ไม้ที่มีลำต้นหรือกิ่งงอคดก็ได้ แต่ต้องมีกิ่งรอบหุ่นเป็นพุ่มกลม มีคั่นเดี่ยว รูปทรงของกิ่งคล้ายใบครก มีข้อนับตั้งแต่ 9 ข้อขึ้นไปและข้อไฟต้องสม่ำเสมอ
6. ไม้ญี่ปุ่น คือ ไม้ที่มีหุ่นย่อส่วนลงมา จากไม้ใหญ่ ไม่มีการตกแต่งข้อหรือพุ่มใบ หากมีการแต่งก็น้อยมาก ต้องพยายามเลี้ยงให้เป็นไม้แคระแกร็นตามธรรมชาติให้ได้มากที่สุด
7. ไม้กำมะลอ คือ ไม้ที่มีหุ่นวนเวียนลงพื้นดิน โดยไม่กลับหุ่นเหมือนไม้หักเหียน ยอดของมันจะต้องชี้ลงล่างเสมอ
8. ไม้ตลก คือ ไม้หัวโต เป็นไม้ที่เอารากมาทำเป็นคั่นมีรูปทรงคดงอไม่เข้ารูปใด หากมีรากโผล่ขึ้นมา รากจะพุงลำต้นให้สูงขึ้นมา จนเห็นได้ว่าส่วนไหนเป็นลำต้นและเป็นราก เรียกไม้ชนิดนี้ว่า “ไม้ตลก” หรือ “ไม้แผลงโคน”
9. ไม้เอนชาย คือ ไม้ที่มีหุ่นคล้ายคั่นไม้ที่เอนลงไปหาน้ำ ไม้ตั้งตรงเหมือนคั่นไม้ธรรมดา ไม้ชนิดนี้นิยมปลูกกับเขมอ เพื่อให้ดูเป็นป่าเขาตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเป็นไม้

เอกสารนี้แต่งขึ้นก่อนสมัยก่อนนิยมเรียกไม้คัด ตามลักษณะการเกิดของลำต้น คือ นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 9.1 ไม้กอ เป็นไม้ที่มีลำต้นเกิดจาก โคนเดียวกัน
- 9.2 ไม้ตอ เป็นไม้ที่เคยลำต้นใหญ่ แต่ถูกตัดเหลือเป็นตออยู่เหนือพื้นดินพอควร
- 9.3 ไม้ค้ำ เป็นไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวเท่านั้น

ภาพที่ 9 ไม้ค้ำลักษณะต่างๆ

ที่มา : ปริมาณสินสมรรถ (2479)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทรงบูรณะพระอารามที่สำคัญๆ หลายแห่ง จะยกมากล่าว คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ภาพที่ 10) ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 3 ชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม พระอุโบสถ เปลี่ยนตัวไม้ และกระเบื้อง เครื่องบนใหม่เดิมตั้งบุษบกทองคำต่อกับฐานชุกชี และทรงให้ปฏิสังขรณ์สิ่งอื่นๆ ทั่วทั้งวัด และโปรดให้ตกแต่งลานวัด คือก่อภูเขา ทำแท่นที่นั่ง กระจ่างปลูกต้นไม้ และประดับตุ๊กตาทินในลานอารามหลวงด้วย (สนั่น, 2521)

ภาพที่ 10 วัดพระแก้ว

ที่มา : www.dhammadham/watthai/bangkoko/watprasiratan.php (2007)

นอกจากนี้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการปลูกเรือนไทย (ภาพที่ 11) ด้านกลางของชานมีการเชื่อมโยงเรือนทั้งหมด (ภาพที่ 12 และ 13) บันไดที่ส่วนเชื่อมต่อกับชานระเบียงใหญ่กับเรือนเล็ก นอกชานมีกระถางไม้ค้ำและอ่างเลี้ยงปลาแล้ว บริเวณรอบๆ ตัวเรือนได้ปลูกต้นไม้ได้แก่ ต้นจันทน์ จำปี นางแย้ม นมแมว (ภาพที่ 16) การจัดสวนของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเหมือนกับเรือนขุนช้าง ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน จึงทำให้เห็นสภาพของสวนไทยในสมัยรัชกาลที่ 1-3

โจนลงกลางชานร้านดอกไม้ ของขุนช้างปลูกไว้อย่างคายน

รวรสกสรเมื่อค่อนคืน ขึ้นขันลมชายสบายใจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์การใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น เมื่อผู้ญาติให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กระดางแถวแก้วเกศพิศุทเกษม	ยี่สุ่นแฉนมะสังคักคูไสว
สมอรัตคัคทรวงสมละไม	ตะขบข้อยคัคไว้งหวะกัน
ตะโกนาทึงกึ่งประทับยอด	แทงทวยทอดอินพรมนวมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
ยี่สุ่นกุหลาบมะลิซ้อน	ช่อนซู้กลืนถวิลหา
ลำควนควนใจให้ไศลคลา	สาวหุคหุคเช้าแล้วอินชม

(กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2544)

และอีกบทหนึ่งในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนถึงหอนกในเรือนขุนช้าง เมื่อขุนแผนพานางวันทองหนี ได้บรรยายถึงหอนกตลอดจนนอกชานที่ประดับไปด้วยอ่างปลา กระดางต้นไม้ และต้นไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น มะขาม ลำควน แก้ว พิศุท ยี่สุ่น จำปี (ภาพที่ 14 และ 15)

ถึงกรงนกขุนทองอยู่ทั้งคู่	นกไนรีแขวนอยู่ที่เคียงคั้ง
นกเอ๋ยเคยเสียงเสนาะคั้ง	ฟังจันเขษมอารมณ์นาง
ขุนช้างเรียกว่าแม่วันทอง	สาธิตาเจ้าก็ร้องอย่างนั้นบ้าง
แต่นี้เข้าเย็นจะเว้นวาง	กรวญพลาทางตามขุนแผนมา
ถึงกลางนอกชานละลานจิต	คะตึงคัคคั้งเลดูเคหา
แล้วรำเลื่องเยื้องย่างถึงอ่างปลา	ชะ โงกหน้ามือช่อนมาชมดู
กลมกลมสมอย่างตลับปั้น	บ้างว่ายหันเหวี่ยงหางกระตังหู
ถึงกระดางต้นไม้รายคาดู	เป็นคู่คูช่ออรชร
มะขาม ไพรงไค้งคู้เป็นข้อศอก	ฝักกรอกแห้งเกราะกะเทาะล่อน
จันทน์หอมจันทน์คณาจะลาจร	มะลิซ้อนช่อนช้อยู่จงคิ
ลำควนเอ๋ยจะควนไปก่อนแล้ว	เกศแก้วพิศุทยี่สุ่นสี
จะ โรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี	จำปีเอ๋ยก็ปีจะมาพบ

(กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2544)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 11 บ้านเรือนไทย

ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

ภาพที่ 12 สวนกลางขานของบ้านเรือนไทย

ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 13 สวนกลางขานบ้านเชื่อมต่อดังข้างล่าง
ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

ภาพที่ 14 ไม้ค้ำและอ่างบัว
ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 15 สวนกระถางของบ้านเรือนไทย

ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

ภาพที่ 16 บริเวณรอบบ้านเรือนไทย

ที่มา : www.land.arch.chula.ac.th (2007)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากนี้ต้นไม้รอบๆ เรือนไทยสมัยก่อนมักจะมีปลูกต้นไม้ เช่น ตะโก มะม่วง สะเดา มะยม มะตูม ไม้โกสั่ว เพราะถือว่าเป็นต้นไม้มงคล และคนไทยสมัยก่อนมีความเชื่อกันว่า ถ้าปลูกต้นไม้ตามทิศทั้ง 8 แล้วจะช่วยเสริมความมีสิริมงคลและความสมบูรณ์พูนสุขแก่ครอบครัวผู้ที่อยู่อาศัย ดังข้อความนี้ (ประยงค์, 2531)

ผีว่าจะกล่าวภูมิหมู่ไม้	ปลูกไสวล้อมเคหา
ปลูกได้โดยทิศา	เจริญขึ้นทุกคืนวัน
ไม้กุ่มและตีสูก	หมดสิ่งทุกข์ตำราญครัน
อาจารย์ท่านสารสรรค์	ให้ปลูกไว้แห่งหนบูรพ์
กระทิงขอสารภี	สามสิ่งนี้อย่าให้สูญ
ปลูกไว้บริบูรณ์	พูนเต็มทิศาแดนย์
ตะโกพลับมะม่วง	ปลูกเป็นพวงไม้เกร
ปลูกไว้อย่าไขว้เขว	คะเนแน่นแคนทักษิณ
สะเดาและพิกูด	อีกทั้งคุณเป็นอาเงิน
ราชพฤกษ์แว้งถวิล	หามาปลูกหรรดี
พุทธาอีกมะยม	ปลูกอุดมเป็นสุขี
มะขามขมไทร	ให้ปลูกไว้ประจิมนา
มะม่วงมะนาวพุด	และมะกรูดกิ่งสาขา
เป็นเครื่องสระเกษ	ให้ปลูกไว้หนพ่ายพ
ส้มซ่าและส้มป่อย	ปลูกไว้หน้อยจะมีทรัพย์
มะเคื่อปลูกสำทับ	ประจำทิศทางอุดร
มะตูมและไม้รวก	สองสิ่งนี้สถาพร
อาจารย์ท่านสั่งสอน	ให้ปลูกไว้ทิศอีสาน

และไม่ปลูกต้นไม้ เช่น โหรี ไทร ให้เงาต้นไม้ทับหลังคา เพราะว่าทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนไม้สบายใจ มีเรื่องทุกข์ร้อนใจและเกิดเรื่องไม่ดีขึ้น ต้นไม้ที่คนโบราณห้ามปลูกไว้ใกล้ตัวเรือน (เสถียร, 2531) มีดังนี้

จะกล่าวพันธุ์หมู่ไม้	ไว้ให้ไกลเคหาสถาน
โหรีไทรยางขาคาล	ทั้งมะกอกและหว้าแฉ
สำโรงสลัดไค	ไม้จิ้งจาวอย่าเหยียดแฉ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อการให้บริการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำออกจำหน่ายหรือทำซ้ำโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ขออภัยและขอสงวนสิทธิ์ในเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เหล่านี้มีอยู่ใกล้	ถ้าเงาไม้ทับเคหา
จะลำบากยากกายา	ลูกหนีหน้ามียจากไกล
ขุดขึ้นเสียให้สิ้น	อย่าคูหมื่นจะมีภัย
จึงจะสบายใจ	เป็นสุขทุกราตรี

สรุปสวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3)

การเล่นไม้ค้ำมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว แต่จะมาเฟื่องฟูในสมัยนี้ ส่วนมากผู้ที่เล่นจะเป็นผู้ที่มีฐานะดี เช่น พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพระสงฆ์ ซึ่งการเล่นไม้ค้ำนี้ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน ต้นไม้ส่วนมากที่นิยมนำมาเล่น คือ ข่อย โมก มะขาม ชา สำหรับสวนในสมัยนี้ประกอบด้วย เขามอ เก้งจัน สระน้ำ รูปปั้นสลักเป็นรูปสัตว์ รูปตุ๊กตาจีน พืชผักสวนครัว ไม้ดอก และไม้ใบที่ปลูกลงในกระถาง สังกศได้จากรวบรวมเรื่องราวของขุนช้างขุนแผน ซึ่งผู้แต่งอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 นอกจากนี้ยังมีต้นไม้มงคลที่ให้ปลูกอยู่ใกล้เรือน เช่น กุ่ม สารภี มะม่วง มะขม และห้ามในการปลูก เช่น โพธิ์ ไทร จีว คาล มะกอก สวนสมัยนี้จึงเป็นสวนแบบประดิษฐ์และแบบจินตนาการ

รัชกาลที่ 4-8

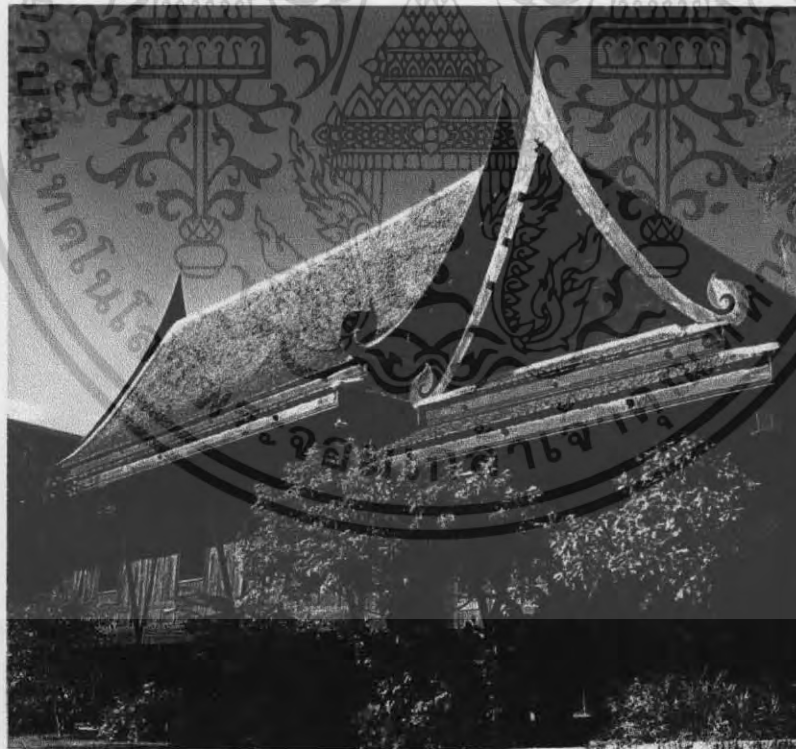
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์พระที่นั่งและโรงพยาบาล ในบริเวณใกล้สวนขวาซึ่งทรุดโทรมลงและยกเป็นพุทธเจดีย์สถานอารามภายในพระราชวัง โดยมีการบำรุงสวนและปลูกพันธุ์ไม้ดอกที่มาจากต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งเป็นช่วงที่มีการปรับปรุงบ้านเมืองให้สวยงาม (City Beautification) นอกจากเรื่องการจัดวางผังเมืองกรุงเทพฯ ให้มีความสวยงามร่มรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นแล้ว ทรงโปรดฯ ให้สร้างสวนไว้ตามพระบรมมหาราชวัง มหามณเฑียร พระราชวัง และตำหนักต่างๆ อาทิ สวนลายประดิษฐ์ (Formal Style) ณ หมู่พระตำหนักเกาะสีชัง ชลบุรี สวนลานหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สวนภูเขาบริเวณหลังพระที่นั่งจักรี ทรงโปรดฯ ให้สร้างสวน “เขาไกรลาส” ขึ้น และสร้างเขาไกรลาสเล็กข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นลักษณะเขามอออกเจดีย์ สำหรับประกอบพิธีโสกันต์ (ประณีต, 2542)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ครั้นยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมงกุฎราชกุมาร เสด็จแปรพระราชฐานไปนครปฐม ทรงพอพระราชหฤทัยในความร่มเย็นตามธรรมชาติของเมืองนครปฐมแล้ว ยังสนพระราชหฤทัยในความเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมและศาสนา การเสด็จไปประทับที่นครปฐม ทำให้

เอกสารฉบับนี้อาจมีข้อผิดพลาดทั้งในเนื้อหาหรือการพิมพ์ได้ ผู้ใช้เอกสารฉบับนี้ควรตรวจสอบข้อมูลก่อนนำไปใช้
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระองค์ทรงคุ้นเคยกับภูมิประเทศและบริเวณใกล้เคียงเป็นอย่างดี จึงเป็นต้นเหตุนำไปสู่พระราช-ดำริในการสร้างพระราชวังสนามจันทร์ไว้เป็นที่มั่น เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับวิกฤตการณ์ของประเทศที่อาจเกิดขึ้น พระดำนักทับขวัญอยู่ในส่วนหนึ่งของพระราชวังสนามจันทร์ พระดำนักนี้เป็นเรือนไทยที่สมบูรณ์แบบ นายช่างผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง คือ พระยาวิสุกรรม ศิลปประสิทธิ์ ทับขวัญสร้างขึ้นคู่กับทับแก้วซึ่งเป็นตึกฝรั่งอยู่ทางด้านตะวันออกคนละฟากถนนกับทับแก้ว ประกอบด้วยกลุ่มเรือน 8 หลัง หลังใหญ่ 4 หลัง หันหน้าเข้าหาสี่ทิศ คือ หอนอน 2 หอ กับ เรือนโถงและเรือนครัว หลังเล็ก 4 หลัง อยู่ที่มุมทั้งสี่ ได้แก่ หอนก เรือนคนใช้และเรือนเก็บของ มีนอกชานกลางเชื่อมโยงเรือนทั้งหมด มีต้นจันทน์ใหญ่ขึ้นอยู่กลางนอกชาน บันไดที่ส่วนเชื่อมต่อกับชานระเบียงใหญ่กับเรือนเล็ก รอบๆ ปลูกไม้ไทย ได้แก่ ต้นจันทน์ จำปี นางแย้ม นมแมว นอกชานมีกระถางไม้ตัดและอ่างเลี้ยงปลา บรรยากาศนอกชานของเรือนทับขวัญคล้ายบรรยากาศนอกชานของเรือนขุนช้างในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534) ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 เรือนทับขวัญ

ที่มา : นิรนาม (2546)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังไกลกังวล เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงพอพระราชหฤทัยในธรรมชาติชายทะเลหัวหินมาก ปลุกประดับด้วยพันธุ์ไม้ป่าของไทย หว่า ไทร และต้นพลับไทย ภูมิทัศน์พระราชวังไกลกังวลจะเป็นการจัดสวนแบบประดิษฐ์อย่างยุโรป (Formal Style) นิยมลายไม้รูปเหรียญตราแบบราชนิยมที่เป็นของสูงในสมัยนั้น ส่วนสวนแบบธรรมชาติ (Informal Style) จะจัดไว้ทางด้านหลังของพระตำหนักที่ประทับ (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 18 พระราชวังไกลกังวล

ที่มา : www.thailand-huahin.com/t-huahin-klai-kangwon-palace.html (2007)

สรุปสวนในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4-8)

มีการจัดสวนแบบลายประดิษฐ์ (Formal Style) และการจัดสวนแบบธรรมชาติ (Informal Style) ภายในพระบรมมหาราชวัง มหามณเฑียร พระราชวัง และเป็นช่วงที่บำรุงรักษาสวน มีการนำพันธุ์ไม้ดอกไม้มาจากต่างประเทศเข้ามาปลูก เพื่อให้บ้านเมืองมีความร่มรื่นสวยงาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รัชกาลที่ 9

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) โปรดให้ปรับปรุงภูมิทัศน์ในพระราชวังไกลกังวล สวนในพระราชวังนี้ได้จัดเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เช่น จัดสวนแบบรวมพันธุ์ไม้ จัดสวนแบบสวนหิน จัดสวนแบบธรรมชาติ สวนญี่ปุ่น

สวนญี่ปุ่น (Japan Garden) ประดับด้วยตะเกียงหิน อ่างล้างมือล้างเท้า สะพานหิน แผ่นหินปูทางเดิน ทางเดินกรวด ในปี พ.ศ.2512-1216 การจัดสวนแบบนี้เป็นที่นิยมในเมืองไทย

สวนสัตว์หิน (Stone Zone) หินที่นำมาประดับจะมีหน้าตาคล้ายสัตว์ต่างๆ เช่น แมว น้ำแพะ แกะ ปลา สิงโตทะเล เป็นต้น นำมาจัดวางตามพุ่มไม้และบ่อน้ำ หินที่ได้มาจากบริเวณอำเภอชะอำ สวนหินหมู่จัดอยู่บนเนินมีสายน้ำตกจากหินย้อยลงสู่อ่างฝายกั้นน้ำ กลางอ่างมีโขดหิน หินประดับรูปเทพวิณัส ยืนสงบนิ่งแช่น้ำไหว ได้หมู่ไม้ใหญ่ประกอบด้วยพุ่มไม้ใบ

ในปี พ.ศ.2505 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดสวนพระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์เพื่อต้อนรับพระเจ้ากรุงเคนมาร์ก พร้อมข้าราชการบริพาร สวนที่จัดเป็นแบบรวมพันธุ์ไม้ (Mixed Garden) จัดแบบชั้นบันไดลดหลั่นลงมา มีกุหลาบสีต่างๆ ไม้พุ่มดินและปลูกพันธุ์ไม้ดอกเมืองหนาว พิทูเนีย ฟร็อก พิงค์ สแนบครากอน กระดุมทอง บานชื่นหนู ซัลเวียแดง หงอนไก่ สร้อยไก่ แอสเตอร์ เบญจมาศ บัวสวรรค์ พันธุ์ไม้ใบ ฤๅษีผสม เฟิร์น ปริก ชุ่มกระต่าย พันธุ์ไม้ใบของภาคเหนือ พวกอโศกเชียย แก้วหน้าม้า ข้าหลวงหลังหลาย ประงูเขา สนอริโซน่า และไม้ทองทั่วบริเวณ (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ จัดสวนแบบรวมพันธุ์ไม้

ที่มา : www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg. (1999)

เอกสารนี้เป็นเอกสารหลวงวิไลยสิทธิ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภูมิทัศน์บริเวณพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ ประดับด้วยสวนหินอยู่แล้ว เพียงแต่เสริม
ไม้ดอกไม้ประดับให้เหมาะแก่สภาพภูมิอากาศทางภาคใต้ที่มีฝนตกบ่อย ได้แก่
พรรณไม้ดอกไม้ กุหลาบ กล้วยไม้ บานชื่น กระดุมทอง หน้าวัว
พรรณไม้หัวออกเป็นใบ บอนสี แก้วหน้าม้า คล้า สาตูด่าง
พรรณไม้หัวออกเป็นดอก ข่าแดง กล้วยไม้ดิน ปักษาสวรรค์
พรรณไม้พุ่ม คอนจ๋า เข็มไทย ผกากรอง ยี่เข่ง ชบา เทียนหยด
พรรณไม้ใบ หมากผู้เมีย เสน่ห์จันทร์ โกสน สนทอง เฟิร์น
พรรณไม้สวนครัว จิงข่าด่าง ตะไคร้ มันเทศด่าง ข้าวพอง กระเพรา
พรรณไม้ที่กล่าวมานี้เป็นส่วนประกอบที่ปลูกประดับลงระหว่างสวนหิน

ภูมิทัศน์พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ปี พ.ศ.2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรด
เกล้าฯ ให้สำรวจพื้นที่ภาคอีสานเพื่อสร้างพระตำหนัก สำหรับแปรพระราชฐานเยี่ยมเยียนราษฎร
ในท้องถิ่นกันดารที่ตกอยู่ในอิทธิพลของผู้ก่อการร้าย ที่ประทับเป็นที่ราบเชิงเขา ธารน้ำไหลผ่านสู่
โขดหินผา

สวนที่จัดมีเนื้อที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร เขตชั้นนอกริมถนนมีสระน้ำปลูกบัวสายสี
แดง ชมพู ม่วง ขอบตั้งหินทรายแดง (Red Sand Stone) ประดับเรียงรายสลับกับต้นไม้ตะแบก
ต้นสั้น ไม้ประดับ ปลูกไม้ดอกไม้ใบหน้ากองรักษาการ ฝ่ายทหารตำรวจจัดสวนแบบประดิษฐ์
พระราชฐานชั้นใน มีสะพานเหล็กแบบเบรวิล์มถนนสามแยกจัดสวนแบบประดิษฐ์เครื่อง
หมายประจำพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ รูปยอดพระธาตุเชิงชุมล้อมพระมหามงกุฎประดับลาย
พัดโบก และบังสุรย์ ด้วยต้นไม้และต้นไม้ประดับประดับตกแต่งด้วยหินทราย (Stone Garden) หลัง
ปลูกต้นไม้ป่าดัด หรือกล้วยดัดกา ในหมู่ไม้หมากผู้หมากเมียสีแดงและหมู่สนบถ คลุมด้วยผักขม
แดง ผังตรงข้ามหมู่หินประดับจัดเสริม ไม้ดอกไม้ตามฤดูกาลแบบสวนรวมพันธุ์ไม้

สวนหน้าพระตำหนัก จัดประดับหิน แทรกหน้าวัว เทียนหยดต่าง หลิวไทเป กล้วยไม้
สกุลอีพิเดนดัมสีส้ม กุหลาบ อาซาเลียหรือกุหลาบพันธุ์ของไทย ชบา ฮาอีลีต่างๆ ปลูกเป็นไม้พุ่ม
ทั่วไป เค้นที่ออกดอกตลอดปี (ภาพที่ 20)

ปี พ.ศ.2522 ภูมิทัศน์พระราชวังบางปะอิน พระราชวังตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ (ภาพที่ 21)
ภายในเขตรวดลงส่งน้ำ รูปแบบสวนยุโรป กำแพงลูกกรงหัวเสาตั้งกระถางเหล็กลายดอกไม้ ตั้งรูป
ปั้นเทพพรหมจรรย์ เด็กฝรั่งเร่และโป๊ะไฟจากฝรั่งเศส อิตาลี

ภาพที่ 20 ภูมิทัศน์พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์
ที่มา : www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg. (1999)

ภาพที่ 21 พระราชวังบางปะอินบนเกาะกลาง
ที่มา : www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg. (1999)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระที่นั่งวโรภาสที่ประทับออกว่าราชการคราวแปรพระราชฐาน สนามหน้าจัดสวนแบบ ประดิษฐ์ ตัดแต่งไม้ดอกเข็มแดงเหลืองสลักลายไม้ใบหูปลาช่อนสีเหลืองเขียวรูปแบบเรขาคณิตสี่เหลี่ยมสลักสามเหลี่ยมประดับแท่นกระถางปากแตร มองในลายเส้นขนานบรรจบขอบสนาม เป็น สวนแบบ Formal Garden การจัดสวนในบริเวณนี้ออกแบบองค์ประกอบสวนให้เป็นไปตามรูปแบบอาคาร ถือว่าเป็นหลักการจัดเชิงศิลปะประวัติศาสตร์สวนแบบจินตนาการ หลังพระที่นั่งมีซุ้มโค้งปลูกไม้เถาสร้อยอินทนิลสีม่วงอ่อน เกาะเกี่ยวด้วยแผงไม้ระแนงไขว้มีกล้วยไม้สกุลแวนด้า ลูกผสมสีชมพูแดงสลักเสดสีส้ม ตั้งซุ้มสนามที่ประทับ โตะเก้าอี้เหล็กลายดอกไม้สีขาวสมัยหุ่ยส์ ริมสระน้ำกำแพงลูกกรงระยะเสาตั้งกระถางปูนแบบกระเช้าลายจัดหวาย มีไม้ให้ร่มเงา เช่น ต้นลำทมม ต้นมะม่วง แปลงปลูกล้อมรอบด้วยคันทัน้ำว้าว กล้วยไม้ดิน สลักซุ้มกระต่ายและเฟิร์น ไม้ดอกไม้จะสลักสลับเปลี่ยนตามฤดูกาล

พ.ศ.2525 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดงานบูรณะการตกแต่งสวนภายในพระราชวังบางปะอิน จัดสวนรอบพระที่นั่งเวหาศจำรูญ เก่งจีนให้จัดสวนแบบพระราชวังฮ่องกง จัดตั้งอ่างบัวและสวนประดับหินแบบสวนภาคไม้แคระ ให้จัดต้นไม้เขียนเป็นจำนวนมาก พระที่นั่งเวหาศจำรูญ เป็นสวนแบบจินแมนคาร์นิสวนนี้มีขึ้นเพื่อจัดงานพระราชทานเลี้ยงพระราชอาคันตุกะ พระสหายต่างชาติ เป็นการสวนพระองค์

ในปีเดียวกันได้ปรับปรุงภูมิทัศน์พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต จัดสวนในลักษณะสวนไทยตะวันออกเอเชียและสวนฝรั่งเศสตะวันตกยุโรป มีการตกแต่งแบบอย่างสวนประดิษฐ์ ตั้งแท่นกระถางคู่ขนานปลูกไม้เถา กระถางเงินทอง พวงทอง พวงแสด เล็บมือนาง พื้นสายร่องแบบเรขาคณิต ไม้ใบขาไก่ค่าง หูปลาช่อนแดง ผลการองเหลืองเข็มแดง ตัดแต่งแนวซุ้มคู่ขนานสุดขอบปลูกสนบลู สนทอง ล้อมด้วยฝักเปิดแดง สวนนี้ตกแต่งเพื่อให้สัมพันธ์กับพระที่นั่งประดับเครื่องแต่งศิลปะยุโรปทางด้านหน้าด้านหลัง การประดับสวนหน้าพระที่นั่งด้านทางเดินซ้ายขวาผ่านสนามหญ้าประดับกระถางปูนปั้นลายอรุณตั้งคู่ขนานบนปลูกด้วยไม้ไทยกลิ่นหอม มลิวัลย์ รสสุคนธ์ บลูดี พวงแก้วกุดั่น เขียวกระแต พวงชมพู พื้นแปลงแบบสี่เหลี่ยมด้านเท่ายาวขนานสวนสวนรวมพันธุ์ไม้จัดผสมผสานรูปแปลงโค้ง กลม สัมผัสเส้นฉาก ขนาน ระนาบโคนคั่นยางด้วยคันทันเขียนสีต่างๆ บานจีน บานไม่รู้โรย บานเช้า โป๊ยเซียนแดง เพื่อเน้นต้นไม้ที่มีอายุยืนเป็นจุดสนใจประกอบพระที่นั่ง และสร้างสวนพัฒนาพื้นบ้าน Domestic Garden เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านจึงนำเอาพืชผักสวนครัวมาปลูกประดับ ในรูปแบบสวนดอกไม้แต่งใช้พริกชี้ฟ้า พริกคั่วสีเหลืองม่วงสุกแดง พริกขี้หนู พริกหยวก พริกหนุ่ม พริกปาสีน้ำตาลแก่แสด จัดปลูกยกร่องประสานรูปแบบแปลงสี่เหลี่ยมรูปสี่ของพริก เหมือนสวนดอกไม้ใกล้กับศาลาไม้ไผ่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำเอกสารไปใช้ในการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุดนั่งเล่นประดับกระถางดินเผาปลูกสาระแหน่ พริกม้าและต้นหอม กระเทียม ผักชี ขนบักอ้อฆ่า
ตะไคร้ อ้อย ต้นกล้วย พริกคั่วต่างๆ (ประชิด, 2539)

สรุปสวนในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 9)

ประเทศได้มีการพัฒนาขึ้นอย่างมาก มีการนำเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ เข้ามา การ
ดำเนินชีวิตแบบเดิมได้เปลี่ยนไป มีการรับอิทธิพลจากต่างประเทศมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บ้าน
มีพื้นที่เล็กลง พื้นที่ของสวนก็เล็กลงตาม และจากความเจริญก้าวหน้าของประเทศจึงทำให้เห็นถึง
ความหลากหลายของสวนในยุคสมัยนี้ ยกตัวอย่างเช่น สวนแบบ Mixed Garden เป็นสวนที่ได้
รวบรวมพันธุ์ไม้ไว้ สวนหิน สวนป่า สวนบาหลี่ สวนญี่ปุ่น สวนธรรมชาติและสวนประดิษฐ์
แบบตะวันตก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิจารณ์

จากวิวัฒนาการและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการจัดสวน ในยุคสมัยต่างๆ จึงพอจะสรุปสวนไทย ได้ดังนี้

สวนในสมัยสุโขทัย ส่วนมากจะเป็นสวนแบบธรรมชาติ หรือ สวนป่า เนื่องจากสุโขทัยมีภูมิประเทศเป็นป่าหนาที่บ ส่วนมากจะเป็นสวนไม้ผล เพราะไม้ผลเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้ยังมีไม้ดอก ไม้ดอกหอมด้วย และสวนในยุคพระมหาจักรีจะมีขนาดสวนที่ใหญ่กว่าประชาชน

สวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นยังไม่ค่อยแตกต่างจากสมัยสุโขทัยมากนัก ส่วนมากจะอยู่พระตำหนักนอกพระนครของพระมหาจักรี ประดับประดาไปด้วยไม้ดอก ไม้ผล ไม้ดอกหอมท้องถิ่นต่างๆ

สมัยพระนารายณ์^๔ มีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นและเป็นยุคที่รุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา ทำให้สวนได้รับอิทธิพลจากชาวต่างชาติ การจัดสวนจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น มีการนำพันธุ์ไม้จากต่างประเทศเข้ามาจัดสวนในยุคนี้ มีการนำวิทยาการใหม่ๆ และได้รับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ เช่น การทำน้ำพุ การทำท่อประปา สวนในยุคนี้จึงมีทั้งสวนแบบธรรมชาติและเป็นสวนแบบประดิษฐ์

สวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักเพราะเกิดสงครามภายในขึ้น จึงทำให้อย่างคงจัดสวนแบบธรรมชาติและแบบประดิษฐ์เหมือนสมัยพระนารายณ์^๔

สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3) สวนมีการผสมผสานระหว่างไทยกับจีน สวนในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยพระนารายณ์^๔ แล้ว แต่ยังไม่เป็นที่นิยมมากเท่าในสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้รูปแบบของสวนในพระราชวังประกอบไปด้วย เขามอ รูปปั้นหิน เก๋งจีน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน นอกจากนี้ยังมีไม้กระถางและไม้ตัดที่ถือว่าเป็นงานอดิเรกของพระมหาจักรี ขุนนาง เศรษฐีและพระสงฆ์ ส่วนสวนของประชาชนจะเป็นสวนไม้ผลและพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้รับประทาน รูปแบบของสวนสมัยนี้จึงเป็นสวนแบบประดิษฐ์และแบบจินตนาการ

สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4-8) ส่วนมากเป็นการปรับปรุงและบำรุงบ้านเมือง สวนในพระราชวังเป็นแบบลายประดิษฐ์และแบบธรรมชาติและสวนของประชาชนจะเหมือนกับ (รัชกาลที่ 1-3)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 9) ในพระราชวัง พระคําหนัก ส่วนมากจะเป็นการรวบรวมพันธุ์ไม้ เช่น ไม้ดอก ไม้ผล พืชผักสวนครัวและสมุนไพร นอกจากนี้ยังรวมถึงพันธุ์ไม้ต่างชาติด้วย แล้วนำมาจัดสวนในรูปแบบที่หลากหลาย

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะของสวนไทยในช่วงสมัยต่างๆ

สมัย	ลักษณะของสวนไทยตามยุคสมัย	
สุโขทัย	สวนป่าหรือสวนแบบธรรมชาติ เน้นปลูกไม้ผลมากกว่าไม้ดอก	
กรุงศรีอยุธยา	กรุงศรีอยุธยาอยุธยาตอนต้น (พ.ศ.1893-2198)	สวนป่าหรือสวนแบบธรรมชาติ เน้นปลูกไม้ผลมากกว่าไม้ดอก
	พระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231)	มีการปลูกไม้ดอกหอมต่างๆ และการนำพันธุ์ไม้ต่างชาติเข้ามา
	กรุงศรีอยุธยาอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310)	ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง สวนเหมือนสมัยพระนารายณ์มหาราช
กรุงรัตนโกสินทร์	รัชกาลที่ 1-3	เริ่มมีการจัดสวนแบบประดิษฐ์และแบบจินตนาการ ส่วนไม้กระถางไม้ค้ำมีบทบาทมากในยุคนี้ จัดในพระราชวังเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน
	รัชกาลที่ 4-8	สวนแบบลายประดิษฐ์และแบบธรรมชาติ ประเทศเน้นการปรับปรุงและบำรุงบ้านเมือง
	รัชกาลที่ 9	มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด โดยได้รับอิทธิพลของสวนจากนานาประเทศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะเห็นว่ายุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงแล้ว ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ไม่มีข้อจำกัดเหมือนในสมัยก่อนแล้ว แต่การจัดสวนในกรุงเทพฯ มักจะอยู่ในพื้นที่ที่จำกัด เนื่องจากกรุงเทพฯ มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้คนต่างจังหวัดอพยพเข้ามาทำงานในเมือง สถานที่โล่งจึงถูกนำมาสร้างเป็นสถานที่อาศัยจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ในการจัดสวนเล็กลง และอีกสาเหตุหนึ่งคือการจัดสวนในสมัยนี้มีแบบให้เลือกมากมาย มีการประยุกต์และคิดแปลงรูปแบบของสวนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย เช่น สวนแบบยุโรปที่มีการตัดแต่งต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ สวนธรรมชาติแบบอเมริกา สวนญี่ปุ่นและสวนบาฮาลิ เป็นต้น ส่วนมากจะเห็นได้จาก พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง วัดวาอารามต่างๆ สถานที่ราชการ และบ้านเรือน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สรุป

จากการศึกษาสวนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธา จนถึงปัจจุบันสามารถสรุปสวนไทยแบ่งตามยุคสมัยได้ดังนี้

1. สวนสุโขทัยเป็นสวนไม้ผล
2. สวนอยุธยาตอนต้นไม่เปลี่ยนแปลงคล้ายสวนสุโขทัย
3. สวนพระนารายณ์ฯ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยการนำพันธุ์ไม้จากต่างประเทศเข้ามา เพราะติดต่อการค้ากับต่างประเทศ
4. สวนอยุธยาตอนปลายคล้ายพระนารายณ์ฯ ไม่เปลี่ยนแปลงคล้ายสวนพระนารายณ์ฯ
5. สวนรัตนโกสินทร์ ร.1-3 มีการเปลี่ยนแปลงโดยได้รับอิทธิพลจากจีน คือ ไม้ค้ำ, รูปปั้น, สถาปัตยกรรมแบบจีน
6. สวนรัตนโกสินทร์ ร.4-8 คล้ายสวนใน ร.1-3 เพราะเป็นช่วงปรับปรุงบ้านเมือง
7. สวนรัตนโกสินทร์ ร.9 สวนมีความหลากหลาย เพราะติดต่อทางการค้ากับนานาประเทศ และเป็นโลกแห่งเทคโนโลยี มีความทันสมัย สวนในยุคนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีการนำพันธุ์ไม้และวัสดุจากต่างประเทศมาคิดแปลง เช่น รูปปั้นแกะสลักหินเป็นรูปแบบของสวนบาหลี, บ่อน้ำ ก้อนหินและโคมไฟเป็นรูปแบบของสวนญี่ปุ่น, สวนแบบธรรมชาติและการตกแต่งต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ เป็นรูปแบบของสวนอเมริกาและยุโรป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. 2542. **ลพบุรี:ธานีแห่งอารยธรรม**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. 2513. **เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ พระประวัติและพระนิพนธ์ที่ร้อยกรอง**. กรุงเทพฯ. ศิลป
บรรณาการ.
- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2544. **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 1**. กรุงเทพฯ.
โสภณการพิมพ์. 310 และ 331 น.
- ไขแสง สุขวัฒน์. 2538. **สวนไทย**. กรุงเทพฯ. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 151 น.
- ฉ่ำ ทองคำวรรณ. ศาสตราจารย์. 2527. **ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 5 น.
- ชัย เรื่องศิลป์. 2533. **ประวัติศาสตร์ไทย ด้านเศรษฐกิจแต่โบราณ-โบราณ 2399**. กรุงเทพฯ. ดันอ้อ
แกรมมี.
- เดอ ชัวซีย์. บาทหลวง. 2516. **จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ.1685-1686
ฉบับสมบูรณ์ของบาทหลวงเดอ ชัวซีย์**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า. 72-458 น.
- เดอ ลาดูแบร์. มงซิเออร์. 2510. **จดหมายเหตุลาดูแบร์ฉบับสมบูรณ์**. สันต์ ท. โกมลบุตร แปล.
กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- ตรี อมาตยกุล. 2516. **ของดีในประวัติศาสตร์และโบราณคดี**. กรุงเทพฯ. แพร่พิทยา. 70-126 น.
- นิโกลาส์ แชรแวงส์. 2506. **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ในแผ่นดิน
ดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช** สันต์ ท. โกมล แปล. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า. 14-
22 และ 199-200 น.
- นิรนาม. 2505. **พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนพรัตน์ วัดพระเชตุพน**.
กรุงเทพฯ. คลังวิทยา. 342 น.
- _____. 2507. **คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับ
หลวงประเสริฐอักษรนิติ์**. กรุงเทพฯ. คลังวิทยา. 98-99, 415-417 และ 526-527 น.
- _____. 2511. **ประชุมพงสาวดารภาคที่ 63: เรื่องกรุงเก่า**. กรุงเทพฯ. กรมศิลปากร. 88-203 น.
- _____. 2546. **นำเที่ยวเมืองโบราณ**. กรุงเทพฯ. บริษัทวิริยะธุรกิจ.
- _____. 2548. **กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ผลงานวิจัย**. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด
สามลดา. 72-75 น.
- บังอร ปิยะพันธุ์. ผศ. 2538. **ประวัติศาสตร์ไทย: การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์**

เอกสารนี้เป็นลิขสิทธิ์ของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง องค์การบริหารจัดการ
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ปริมาณสินสมรรถ. พระยา. 2479. แบบทำไม้ค้ำ และ วิธีก่อเขมอ. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- ประชิด วามานนท์. ศ.พิเศษ. 2539. ปาฐกถาศิลป์ พิระศรี ครั้งที่ 2 เรื่อง ภูมิทัศน์บริเวณพระตำหนัก และเขตพระราชฐานชั้นนอกในรัชกาลที่ 9. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ. 9-25 น.
- ประชิด วามานนท์. 2542. ศ.พิเศษ ดร. *Architectural Design Arch & Idea Vol.1 No.14#71* พฤศจิกายน/ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ.
- ประยงค์ อนันตวงศ์. 2531. มงคลในการปลูกบ้านสร้างเรือน. กรุงเทพฯ. อมรการพิมพ์.
- เปลื้อง ณ นคร. 2515. ประวัติวรรณคดีไทย สำหรับนักศึกษา. กรุงเทพฯ. ไทยวัฒนาพานิช. 118-119 น.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2534. พระราชวังสนามจันทร์และพระตำหนักมหาราชรัศมีบัลลังก์. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัย. 8-9 และ 22 น.
- มานพ ถนอมศรี. 2546. สุโขทัย: อยุธยาประวัติศาสตร์ มรดกโลก. กรุงเทพฯ. พี ที เวิลด์ มีเดีย. 27น.
- ถ้ำจูล ชวบเจริญ. 2548. ตรีศพงศาวดารรัตนโกสินทร์. เชียงใหม่. The knowledge center.
- วีระ อัมพันสุข. 2531. กรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์บูรณาสถาปัตยกรรม. 128-140 น.
- ส. พลายน้อย. 2543. พุทธนิยาย. กรุงเทพฯ. อักษรพิทยา. 488-489 น.
- สนั่น เมืองวงษ์. 2521. ประวัติศาสตร์ธนบุรี-รัตนโกสินทร์. สงขลา. มงคลการพิมพ์. 408-409 และ 413 น.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์. น.ร.ว. 2514. พระมหาปราสาทและพระราชมนต์เขียรสถาน ในพระบรมมหาราชวัง. กรุงเทพฯ. สำนัก. 47 และ 146-147 น.
- เสถียร โกเศศ. 2531. ประเพณีเนื่องในการสร้างบ้านปลูกเรือน. กรุงเทพฯ. ภาพพิมพ์ศิริพร คาบเพชร. 2546. เจาะเวลาหาอดีตย้อนยุคกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์สุวีรียาสาส์น. 288-290 น.
- Hall D.G.E. 1955. *A History of South-East Asia*. London. Macmillan.
- Smith. Ronald Bishop. 1966. *Siam or the History of the Thais from the Earliest Times to 1569 A.D.* Maryland. Decatur Press.
- Wood. W.A.R. 1959. *History of Siam*. Bangkok. Chalemnit.

Web site

- ประวัติการจัดสวนและรูปแบบสวน. 2003. เกร็ดความรู้เกี่ยวกับการจัดสวน. (Available Source): <http://www.Garden Thai Design.html>. 24 April 2007.
- พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์. 1999. ทัวไทย.คอม. (Available Source): <http://www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg>. 4 May 2007.
- พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์. 1999. ทัวไทย.คอม. (Available Source): <http://www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg>. 4 May 2007.
- พระราชวังบางปะอิน. 1999. ทัวไทย.คอม. (Available Source): <http://www.tourthai.com/gallery/images/p.jpg>. 4 May 2007.
- พระราชวังไกลกังวล. 2007. คู่มือการท่องเที่ยวหัวหิน. (Available Source): <http://www.thailand-huahin.com/t-huahin-klai-kangwon-palace.html>. 4 May 2007.
- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว). 2007. ธรรมไทย. (Available Source): <http://www.dhammadhammawattai/bangkoko/watprasiratana.php>. 4 May 2007.
- สวนไทย. 2005. Oriental Garden. (Available Source): <http://www.Oriental Garden.html>. 24 April 2007.
- อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2007. Landscape Architecture. (Available Source): <http://www.land.arch.chula.ac.th/fieldtrip47/group7/index.html>. 24 April 2007.
- Tip & Technique. 2005. Kanok & Team. (Available Source): <http://www.Garden Design - Planet.com>. 24 April 2007.